

ELŐFIZETÉS.

HELYBEN:

Egy évre ..... 28 korona.
Fél évre ..... 14 korona.
Egy negyed évre ... 7 korona.
Egy hónap ..... 2 k. 40 f.

VIDÉKEN:

Egy évre ..... 32 korona.
Fél évre ..... 16 korona.
Egy negyed évre ... 8 korona.
Egy hónap ..... 2 k. 80 f.

ARADI KÖZLÖNY

POLITIKAI NAPILAP.

SZERKESZTŐSÉG:

Aradi és csanádi egyesült
vasutak palotájában.

TELEFON-SZÁM: 357.

KIADÓHIVATAL:

Aradi Nyomda Rézvény-
Társaság.

József főherceg-ut. 22. sz.

TELEFON-SZÁM: 151.

Arad, 1916.

Főszerkesztő:
Stauber József.

Szerda, november 22.

A KIRÁLY.

A Kárpátokban jaj-szó sikolt és megremeg a rengeteg, az Adrián felsir a hullám s a habja, mint a köny pereg s közöttük át a magyar rónán vadul süvölt az ősz szele s a szüz magyar folyó vizébe: a Tisza ringató ölébe, mintha egy patak ömlene. Ma még patak, holnap folyó már s elönt hegyet és völgyeket, átzug a csöndes falvak fölött s a városok köves utcáin és majd magának medreket s tengerré válik, amerre csak magyar szív dobog, ez a táj: egy könytenger lesz Magyarország! És millió szív fájva-fáj s e millió szív úgy sikolt fel, mint szárnyán megsebzett sirály:

— Meghalt a nagy magyar király!

A nagy király! Száz évek óta a legnagyobb, ki trónon ült! Maga a jóság, böles igazság volt ez a szív, mely most kihült. Kinek a gondja, gondolatja: nemzetek sorsán álmódott, kiket egy gyűlölet világból egy boldogabbra áthozott. Athidálta viszály-patakját s a megnemértés rut vizét: az volt egyetlen terve csak, hogy örömet lásson szerteszét. Boldogságot akart osztani, amerre nézett mindenütt, ne legyen árnyék, gond s bubánat, amerre isten napja süt. S szive kiáradt s boldogsággal tölt meg körülte ez a hon: csak őt nem hagyta el soha a néma gyász s a fájdalom!

Nemcsak azért volt nagy, mert szerette a benne bizó nemzetet; nemcsak azért, mert vele örült s ha kellett, vele könyezett; nemcsak azért, mert oltalmazta, ha tenyegette idegen; nemcsak azért, mert király volt a lelkeken s a sziveken, hanem azért is nagy volt, mert a legnagyobb harcban győzhetett: le tudta győzni önmagát, a fájdalmat s a könyeket.

Pedig ezek sokszor kopogtak a királyi ház ablakán, más ennyi kínos szenvedéstől már összeroskadt vón talán, de lelke százszor erősebb volt, mint minden gond és szenvedés s tudott — király maradni akkor, midőn szívében volt a kés: a győtrelemnek durva kése, amely reményét vágta szét: s amely a dus királyi táról lemetszé legszebb vesszejét. Királyi sarj, nemes, hatalmas, az egyetlen fiú, a jó, egy nemzet drága szép reménye, eltűnt álmokép, illanó! . . . Egy nemzet csaknem összeroskadt e szörnyű nagy csapás alatt: egyedül ő állt, mint a szikla, ő ekkor is — király maradt!

Acél volt teste, lelke, tüzből, harcokban megedzett acél . . . Megtanult tünni s tünni jobban, szebben tudott mindenkinél. Talán titkos szobája mélyén megroskadt ő is hirtelen, de ezt a csöppnyi gyöngeséget nem látta soha senkisémet!

De úgy lehet e türelemre más tanította! Nem mese: Egy angyal járt vele szünetlen, a legszébb nő: a hitvese! A legszebb és a legszentebb nő, ki valaha e földön élt s ki tán azért jött csak a földre, hogy nemzetekről — emberekről elűzzön bajt, nyomort veszélyt. A földre szállt fehér imádság, a halvány arcú feleség fehér kezével homlokáról, de sokszor üzte-kergette el a gondok sötét fellegét. S egyszer csak ő is messze szállott, mártír lett, csillag, ragyogó! Vérteljes durva martalókéz oltotta ki a drága lelket, mely ártatlan volt, mint a hó. Egész világ elsörnyedt és a borzalom egekig dagadt: Egyedül ő állt, mint a szikla, az égő könnyeket lebirta: Ő ekkor is király maradt.

Király! A legnagyobb, kiról majd szárnyakra kelnek a regék!

Király! Tragédiák hőse, kire egy ujjkor hegedüse, majd emlékezni megtanítja jövődő korok gyermekét. Kiról a történelem betűi nem írnak száraz krónikát, kiról halk hangú dal fog szólni s nem harsány hangú trombiták, nem hősköltevények terjesztik majd százszor megáldott szép nevét: pacsirtaszó, méhzümmögés! az őrsi meg s az hordja szét:

. . . mert azért volt nagy s a legnagyobb s azért volt mindvégig király, mert — nem akart az soha lenni! Nem akart fenn a fellegekbe trónoló ur lenni soha, kihez nem ér fel földi sóhaj s ki mindenkihez mostoha. Így lett igazi királlyá! S azért nem fogják harsonák jövőbe kürtölni érdemét, mert a Béke fejedelme volt, ki mindig féltette, óvta nemzetét. Ezért fogja majd dal zengeni tul éveken, tul századon, hogy nemes lelkén azért zugott emésztő, tépő fájdalom, mert hozzátartozott végzetéhez, hogy amiért élt, küszködött — ne úgy lássa betelni békén, hanem csak harci zaj között s amért egy emberöltőn küzdött, szétrombolták s rut kezek s a Béke fehér oszlopai romokban földön fekszenek . . .

Agyudörgés és harci zaj közt halt meg a béke nagy királya! Boruljon le az egész nemzet egy igaz ember sirhalmára. Némuljon el a zaj, a lárma, némuljon el a gyűlölet, s egy messzeségből hangzó hárfa zengjen sirató éneket, hallgassuk meg e dalt, amely majd szivekből jön, s szivekhez száll s hol egy magyar szív van, felhangzik ha an s így zokog:

Hallgassatok most boldogok
S hallgassatok ti könyezok
Hallgassatok el haremzők.
Ne ropogjatok fegyverek,
Lassan járjatok emberek,

Öröm ne legyen köztetek
Nehéz sötét gyászt öltsetek
S a miről mostan hirt adok
Csak sirjatok . . . csak sirjatok!

I. Ferenc József

A legnépszerűbb uralkodó élete. — Háborúk közepén lépett trónra

Születése és gyermekkor.

1830. augusztus 18-án délelőtt 10 és 11 óra között egy ágyulövés dördült el a bécsi bástyáról, a Burgkapu közelében. Ez az ágyulövés azt jelentette, hogy Schönbrunnban családi esemény történt: hogy a régen várt herceg megérkezett. Nevessel az ágyulövés után a Burgból nyitott udvari hintón elhajtattott Ferenc Károly főherceg, aki atyjának, az uralkodónak hozta hírül az öröndetes eseményt és most feleségéhez hajtatott vissza.

Az öröndetes eseményről a hivatalos Wiener Zeitung 1830. évi augusztus 19-én esütörtöki napon megjelent 189-ik száma így számolt be:

„Ő császári Fensége, Zsófia főhercegnő, ő császári Fenségének, Ferenc Károly főhercegnek felesége tegnap, a hónap 18-án 1/4 kilenc órakor délelőtt a schönbrunni kéjlakban, ahol ő fensége lakik, szerencsésen egy újszülött főherceget hozott világra és úgy ő, mint az újszülött főherceg a körülményekhez képest jól érzik magukat.

Az újszülött főhercegnek ünnepies megkeresztelése ma, a hónap 19-én déli 12 órakor Schönbrunnban fog megtartatni és közvetlenül utána cercle tartatik.

Csak később tudta meg a világ, ugyan csak a Wiener Zeitung közlése után, hogy az új főherceg csak nagy bajjal láthatta meg a napvilágot és Zsófia főhercegnőnek, a boldog anyának csaknem életébe került ez a születés.

A keresztelésről és Ferenc József születéséről az egyetlen pesti magyar hírlap, a Kulesár-féle „Hazai Tudósítások” adta Magyarországon az első értesítést, természetesen megkésve, egy héttel a születés után. A hivatalos jellegű kommuniké a főherceg születéséről ezeket jelentette:

„Fels. Tsász. Fő Hercegnő Sofia, Ferenc Károly Fels. Ts. K. Főherceg Hitvese, Aug. 18-án a Schönbrunni Ts. K. palotában lebetegedvén: délelőtt 9 1/4 órakor szerencsésen Fő Herceget szült, a’ minék öröndetes hire 24 ágyulövással adatott a’ fővárosnak tudtára. — A’ Főhercegi kisdédnek Keresztelése igen fényes szertartással másnap délben ment végbe a Schönbrunni pompaszalában, ő Ts. K. Felsőgeuknek, a’ Fels. Özvegy Bajor királynénak és leányának, Mária K. Hg. Asszonynek s az ott levő minden Ts. K. Fő Hercegeknek

jelenlétükben. — A’ Sz. Keresztvárosi szertartást Fő Mélt. Gróf Firmián Lörsek vitte véghez több püspök uraknak s egyéb Fő Papoknak szolgálatja mellett. Ő Ts. K. Felsőge, mint keresztatyja Maga tartotta a’ Fő Hgi kisdédet a’ Keresztvárosra, ki Ferenc József Károly nevet nyert. — Jelen voltak az Apostoli Nunczius és minden Követségi személyek egész galában, igen számos Fő Méltóságokkal együtt. — Aug. 20-án költ orvosi jelentések szerint mind a’ Ts. K. Fő Hg. Asszony Söfia, mind a’ Kisdéd Fő Hercege kivánt jó egészségben vannak.”

A keresztelésben az új főherceg a Ferenc József Károly nevet kapta és egy félévvel később a Staats-Sematismus új kötetében már ott találjuk az új főherceg udvartartását, amely a következő személyiségekből állott: Kamarai előjáró: *Sturmleder* Lujza bárónő, csillagkeresztes hölgy. Gyermekleány: *Asser* Cecilia szül. *Raymond*. Mindenes: *Huber* Leopoldina. Két lakáj. Egy szakácsné. Egy konyhalány. Két szobalány.

Ferenc József csecsemő-korából természetesen nagyon kevés emlék maradt fenn. A kis Franz nem sok bajt okozott környezetének, ugynevezett jó gyerek volt, akit mindenki már ezért is szeretett. Az ifjúkori emlékek többnyire első Ferenc császárral vannak összefüggésben. Ferenc császár órákhosszat eljártogatott a kis főherceggel és az idylli jelenetek egész sora maradt fenn szóbeszédben, írásban és képen. Így például mindenki előtt ösmert az a kép, amikor a 4 éves főherceg az őrtálló katonának pénzdarábot akart átnyújtani császári nagytatyja jelenlétében, de a posztoló katona nem fogadta el a pénzt, mire az unoka kérésére, a nagypapa felemelte a kis Franzit és hozzásegítette ahhoz, hogy a baka patrontáskájába esuszta az ezüst pénzdarábot.

Ferenc császár halála után önálló udvartartást kapott már az 5 éves főherceg. Ennek az udvartartásnak kamarai előjárója *Bombelles* gróf volt, kamarása pedig *Coronini-Cronberg* János gróf, akik voltaképpen pajtásai és játszótársai voltak a kis Franzinak.

Bombelles és *Coronini* csatákban edzett katonák voltak és egész katonáusan szervezték a kis főherceg „kamaráját”, vagyis hét eselédből álló háztartását 1837 február 11-én például

az udvar mulattatására élőképeket rendeztek amelyekben a kis főhercegek, a *Bombelles*-*Salis*-, *Metternich* stb. fiuk három jelenetben a katonai életet mutatták be. Valamennyi gyermek egyenruhában tartott díszmenetet az udvar előtt, mely tapsokkal bátorította a kis műkedvelőket.

A kis főherceg első rendes tanítója 1837-ben *Hoffer* János dr. lett. A nyári szünetben sem hagyta el tanítványát. Elkísérte Ischibe, ahol az uralkodó-család boldog napokat töltött. Augusztus 25-én nagybátyjuknak, a királyt az államügyekben annyiszor helyettesítő *Lajos* főhercegnek a nevenapján *Ferenc József* bányászának, *Miksa* alpesi vadásznak, *Károly* *Lajos* pásztorának öltözve mondta el azokat a köszöntő verseket, amelyeket ez alkalomra *Schleifer* *Lipót* *Mátyás* gimnáziumi bányatanácsos németül írt.

A „trónörökös-főherceg” nevelése.

A nevelés katonai irányban fejlődött már a legkorábbi kezdettől fogva, mindaddig, míg 1843-ban *Ferenc József* főherceg *Hauslab* ezredes növendékévé lett, aki most már komolyra fogta a dolgot és a katonai tudományokban komoly oktatót adott neki. A fiatal főherceg egymásután öltötte magára a baka, a tüzér és az ulánus egyenruháját és közembereken kellett kezdenie, hogy később két embert vezényel-hessen; majd: egy egész századot, egy svadront, egy tüzérezredet és nem sokára — egy ezredet. *Hauslab* mondta el mindenfelé (az ő lelke tehát rajta) hogy a fiatal főherceg nem szívesen ült nyeregbe eleintén. Jobban szeretett olvasni, vagy sétálni és sok rábeszélés kellett, amíg rászánta magát a lovaglásra. Annál meglepőbb volt később, hogy milyen kitűnő lovas vált belőle és amikor 1844-ben, mint az 5-ik dragonyosezred tulajdonosa, ezredét *Albrecht* főherceg előtt defilírozatta, általános meglepődést és általános csodálatot keltett a fiatal ezredes, aki gyönyörűen megülte a lovát, harsány hangon kommandírozott, pontosan betartotta és betartatta a *Dienstreglement* minden szabályát.

Ferenc József főhercegnek természetesen nemcsak a katonai nevelése volt mintaszerű. A polgári tudományok minden ágába a legkiválóbb

A király Aradon.

Hosszu uralkodása alatt összesen négyszer üdvözölhette Arad a város falai között a királyt.

Még nem volt Magyarország koronázott királya *I. Ferenc József*, amikor 1852-ben első körutját tette Magyarországon. Aradra 1852. június 16-án este fél 8 órakor érkezett Temesvárról s az aradi várban szállt meg. Másnap megsejmelte az aradi várat és a kasszentmiklósi kaszárnyát és a várost. Délelőtt fél 10 órakor jött át a várból az aradi oldalra, ahol a *Maros* partján a táborok várakozott a császárra élén *Hardegg* lovassági tábornokkal. Megjelent a fogadásnál *Braunhoffer* katonai kerületi parancsnok, *Döry* nagyváradi-kerületi főispán, a papság, a nemesség és a hatóságok főnökei. A zászlós céhek és iskolai ifjuság sorfalat álltak egészen a vármegyeházig, ahová a császár szállt. A megyeház elé nagyszámu katonaság vonult föl, hogy vigyázzon az uralkodó épségére. A kompon átjövő császárt a hatóság üdvözölte és ahogy végiglovagolt a város utcáin, megkondultak a harangok s a város lakossága lelkesen ünnepelte. A küldöttségek bemutatkozása alkalmával személyesen tudatta a világoti és kovaszinci bírákkal, hogy hűségükért koronás ezüst érdempénzzel tünteti ki őket. Fél óra hosszat tekintette meg a hivatalokat és közintézeteket s az udvari ebéd után személt tartott a *Miksa*-dzsidások fölött. Este kocsin járta be a kivilágított várost. Aradi tartózkodását azzal tette nevezetessé a fiatal uralkodó, hogy az aradi várból azonnal szabadon bocsátott 99

volt es. és kir. katonatisztet, ezenkívül még 16 fogolynak adta viseza szabadságát, 6 fogolynak 40 évre, 10 fogolynak pedig a kiszabott fogság felére szállította le a büntetését. Csak egy napig időzött ekkor Aradon s június 18-án reggel 5 órakor tovább indult Aradról körutjára.

Husz év múlt el az első látogatás után, hogy *I. Ferenc József*, ekkor már Magyarország koronázott királya *József* főherceg társaságában Aradra jött. Ez a látogatás 1872. május 9-ikén volt. Ez a királylátogatás nagyobb események nélkül múlt el.

1874. szeptember 21-én nyílt meg az aradi Nemzeti Színház és a megnyitás ünnepét a király megjelenése fényesebbé és impozánsabbá tette. Arad környékén voltak éppen az őszi hadgyakorlatok és a király főhadiszállása Aradon volt. Három teljes napot töltött akkor Aradon az uralkodó. *Vörös Pál* polgármester a város közönsége nevében meghívta a királyt a színház ünnepélyes megnyitására. A kabinetiroda a király meghagyására értesítette a várost, hogy a király 1874. szeptember 21-én megjelenik a színház megnyitásán.

A király, *Albrecht*, *József* és *János* főhercegek, *Szende* *Béla* honvédelmi miniszter és a hadgyakorlatokra Aradra rendelt főrangú tisztek kíséretében este fél 9 órakor megjelent a díszelőadáson, amely alkalommal a budapesti Nemzeti Színház tagjainak közreműködésével „A mátrai vadászat” című vígjáték került színre. A királyt a színház előcsarnokában, amelyet

pazarul földiszítottak, a színügyi-bizottság fogadta *Vörös Pál* polgármester vezetése alatt. Amikor a király az első emeleti udvari páholyban megjelent, a közönség percekig tartó lelkes éljenzéssel fogadta. A királyt és díszes kíséretét nagyon meglepte a gazdagon díszített nézőtér és a gyönyörű közönség. A király, miután már korán reggel a hadgyakorlatokra kellett mennie, a vígjáték két felvonását végignézte s a második felvonás után kíséretével elhagyta a színházat. Amikor a királyt a színház-bizottság lekísérte fogathoz, az uralkodó ézékkel a szavakkal fordult a polgármesterhez:

— A színház és a jelen volt díszes közönség oly szép és meglepő, hogy az bármely szék-városnak is becsületére válnék.

A király a díszelőadáson való megjelenése emlékére a színház felszerelés alapjára 800 forintot, a városi szegényeknek pedig 500 forintot ajándékozott. Még két napig tartózkodott a király Aradon, de az idő legnagyobb részét az Arad környékén lefolyó nagy hadgyakorlaton töltötte el.

Tíz év telt el a látogatás után, a mikor *I. Ferenc József* ismét Aradra érkezett. A király az Arad mellett rendezett hadijátékok megtekintésére jött le Budapestről és öt napig tartózkodott a városban.

Talán sohasem fogadták olyan lelkesedéssel *Ferenc Józsefet*, mint 1884. augusztus 29-én Aradon. Az udvari külön vonat reggeli 5 órakor érkezett meg, de a lelkesedő közönség már az új sötétjében ellepte az állomás környékét.

Tizenhét éves fővel a trónon.

(A negyvennyolcas események).

tanárok vezették be és amilyen pontos volt, mint katona, olyan szorgalmat fejtett ki, mint diák. Már ekkor megtanulta a magyar nyelvet és a nemzet éppen a legerősebb ellenzéki lapból, Kossuth Pesti Hírlapjából értesült róla, hogy a trónörökös és testvérei már is tudnak magyarul.

1845-ben volt Ferenc József főherceg első nagyobb utazása, 1847. október 16-án pedig első nyilvános szereplése, amikor István főherceg pozsonyi installációján, mint királyi biztos részt vett. Tizenhét éves volt ekkor. A huszár uniformis gyönyörűen feszült meg karsu természetén. Az arca csupasz volt, ajkán alig palyhedzett a bajusz, aranyszőke haja beárnyékolta magas homlokát és a főhercegi rang nélkül is megnyerhette volna megjelenésével mindenki szívét. A pozsonyi installáción riadó éljenzéssel fogadták, de az „éljen” meghatványozódott, amikor a fiatal főherceg tiszta magyarsággal és rokonszenves, meleg hangon elmondotta szavait.

1847-ben új feladat várt Ferenc József főhercegre. Minden vasárnap el kellett mennie a kancelláriába, ahol Metternich herceg maga tanította az állam tudományokra és az országglás nehéz tudományára.

Igy felkészülve állott ama nagy idők küszöbén, amelyek az 1848-iki esztendővel elkövetkeztek. Március 3-iki beszédében Kossuth Lajos is visszaemlékezett az ifjú főherceg pozsonyi szereplésére és felhívta a Ház figyelmét is „a nagy reményekre jogosító Habsburg-sarjra, aki már első szereplésével is meg tudta nyerni a nemzet szeretetét”.

A „trónörökös-főherceg” — ahogy ebben az időben Ferenc Józsefet becézgetve nevezték, — mielőtt még a nagy események központjába jutott volna, aktív részt vett az olasz hadjárataiban és Radezky Latour hadügyminiszterhez írott levelében elmondja, hogy maga szemtanúja volt annak, amint a fiatal főherceg előtt alig néhány lépésnyire egy ágyugolyó csapott le, anélkül, hogy Ferenc József hidegvérét elvesztette, vagy egyetlen arizma is megrándult volna. Jelenléte és hősiessége nagy hatással volt a hadseregre és Radezkynek ugyancsak mindent el kellett követnie, hogy a tettre vágyó főherceget a csatától távol tartsa.

Junius 5-én haza hívták Itáliából. Arról volt szó, hogy kormányzóává lesz Csehországnak, de el sem juthatott Prágába, az ottani véres események arra kényszerítették, hogy Innsbruckban maradjon.

Öt óra előtt a király részére készített külön váróteremben gyűltek össze a király fogadtatására megjelent katonai, papi és polgári méltóságok.

Az udvari vonat 5 óra 20 perckor robotott be a pályaudvarra. A király lovassági tábornoki egyenruhában kilépett a különkocsiból, katonásan tisztelgett a fényes küldöttség előtt, amely lelkes éljenzéssel üdvözölte az uralkodót. Salacz Gyula polgármester rövid beszédben üdvözölte az uralkodót, aki néhány szívélyes szóval köszönte meg a fogadtatást. Majd cerele-t tartott a többeket kitüntetett megszólításával. Majd kocsira tilt és Mondel báró hadsegéd társaságában a városházára hajtattott, ahol lakosztályt rendeztek be a számára. A városháza előcsarnokában az aradi nők küldöttsége fogadta és virágokat szórt utjára. Amikor a király meglátta a lépcsőcsarnokban várakozó hölgyeket, levette a csákóját és fődetlen fővel ment végig a nők sorfala között és igen szívélyesen köszönt mindegyiknek. A lépcső közepén megállt és így szólt a hölgyek küldöttségéhez:

— Köszönöm, hogy miattam ily korán szíveskedtek felkelni. Igen köszönöm!

Ezután meghajtotta magát, lakosztályába vonult, átöltözködött és a hadgyakorlatok színhelyére hajtattott, ahonnan délután tért vissza Aradra a város polgárságának tüntető lelkesedése között. Az első udvari ebédet augusztus 19-én délután 6 órakor adta. Az ebédre 62 előkelő vendég volt hivatalos. Az ebéd végével a király cerele-t tartott és minden jelenlevőt megszólított. Az aradi polgárokat kivétel nélkül magyarul szólította meg. Este impozáns kivila-

Ferdinánd király az első márciusi napok után már abbéli óhaját fejezte ki volt, hogy lemond a trónról. Windisch-Graetz herceg, a királyné és Zsófia főhercegnő tudtával lebeszélte a királyt arról, hogy szándékát ebben az időben végrehajtsa és megértette vele, hogy ha a lemondás megtörténik, az csak Ferenc József főherceg javára történhetik meg. A bécsi májusi és a prágai júniusi események után sürgősebb lett ez a kérdés és két asszony: Mária Anna királyné és Zsófia főhercegnő, akik a nehéz időkben szoros barátokká lettek, — elhatározta, hogy augusztus 18-án, amikor „Franzi” a Habsburg-ház törvényei által előírt kort eléri, történjen meg a trónváltás. De Windisch-Graetz herceg minden elhamarkodott lépéstől óva intette a királynét, és a fenséges asszonyok is jobbnak látták elállni eredeti tervüktől. Ferenc József főherceg folytatta tehát tanulmányait és katonai szolgálatát; és december elsején nem sejtette volt még, hogy mi vár rá december 2-án.

December 2-án az olmtúzi érseki palotában játszódott le a történelmi esemény: Ferdinánd király lemondott a trónról, Károly Ferenc főherceg lemondott az utódlási jogáról és Ferenc József főherceget nagykorúvá nyilvánították. Ferenc József letérdelt nagybátyja előtt és áldását kérte. Az öreg király magához ölelte az ifjút és így szólt hozzá egyszerű, keserűen szavakkal:

— Isten megáldjon, Franzi. Légy jó és Isten oltalmazni fog, én szívesen tettem, amit tettem.

Mindenki sírva fakadt és a kipurult arcu Ferenc József nem volt már főherceg, hanem császár: Ausztria császára.

— Isten veled ifjúságom! — ezek voltak első szavai, amikor környezetének bejelentette, hogy a komoly munka ideje következett el számára.

Ausztria népeihez 1848 december 2-án intézett kiáltványa szerint I. Ferenc József saját akaratából előismerve a szabad és korszerű intézkedések szükségét és becsét, bizalommal lépett arra az ösvényre, amely, ahogy hitte, egész birodalma üdvözö az átalakításához vezető út. Az ifjú uralkodó kijelentette, hogy a császári trón elfoglalása egyúttal Magyar- és Erdélyország kormányának átvételét is jelenti s hogy magyar népeinek boldogságára és jólétére csak azután gondolhat, ha seregei „a lázadást” leverik.

gitás volt, amelyet a király a városháza erkélyéről tekintett meg.

Másnap reggel a király a hadgyakorlatra hajtattott, ahonnan délfele tért vissza kíséretével a városba. Előbb az aradi várat tekintette meg. Dél előtt 11 órakor a király és József főherceg végignézték az aradi tájoltók gyakorlatait, amelyek a városháza előtt folytak le. Délután 3 órakor a zápori mezőn rendezett lövészversenyre hajtattott. Ujarad határában a község előjárósága üdvözölte a királyt. A hosszú utvonalon, a merre a király és kísérete a lövészversenyre hajtattott, a község közönsége lelkesen megjelenezte. A király végignézte az egész lövészversenyt és visszatért Aradra. Délután 6 órakor ismét udvari ebéd volt, amely után a király egy óra hosszat cerele-t tartott. A harmadik nap reggelén 7 órakor a király ismét hallgatott a minoriták templomában. A király a szentélybe ment, letérdelt az imaszámolyra és imádkozott. Amikor a mise véget ért, Nemeth József püspök megáldotta a híveket s a király kíséretével távozott a templomból.

Dél előtt 10 órakor a király a városházán a különböző küldöttségek tisztelgését fogadta. Először a katonaságot fogadta a király. A 150 tagból álló tisztikart József főherceg vezette. A király katonásan, röviden fogadta a küldöttséget. Majd a katolikus klerust fogadta. Ezután a különböző egyházak küldöttsége járult a király elé. Jöttek ezután a szomszédos vármegyék küldöttségei. Aradmegyét Tabajdi Károly főispán, Arad várost Salacz Gyula polgármester vezette a király elé, aki rendkívül szívélyesen fogadta a két küldöttséget. Majd a különböző aradi egyesületek hódolatát fogadta a király.

A magyar országgyűlést hivatalosan senki sem értesítette az uralkodó-változásról; de foglalkoznia kellett vele, mert a császáriak kiáltványokkal árasztották el az országot. A december 6-án tartott zárt értekezleten néhányan Ferenc József királyságának előismerését és a kibékülést ajánlották; Kossuth azonban kijelentette, hogy ez mind hiábavaló, mert az új uralkodó csak császár akar lenni és az ország fölfele meghódolását követeli. Másnap tehát az országgyűlés ünnepiesen kimondta, hogy az ő hite, tudta és megegyezése nélkül a magyar királyi szék birtokával egyoldalulag senki sem rendelkezhetik és hogy a hazaárulás bűnébe esik, aki valamely törvénytelen hatalomnak engedelmessékednek.

December 30-án, mikor Windisch-Graetz császári fővezér már a fővároshoz közeledett, Kossuth, a honvédelmi bizottság elnöke, meghagyta Sámuel képviselőnek, hogy Örmény Ferenc koronaörrrel a szent koronát és a kir. jelvényeket a koronaörség legényeinek fedezete alatt azonnal Debrecenbe, vagy más biztosabb helyre vigye. Másnap az országgyűlés a fegyverszünet vagy béke kieszközölésére Windisch-Graetzhez követséget küldött s ezt arra is felhatalmazta, hogy esetleg egyenesen L. Ferenc Józsefhez forduljon. Azonban a követség tagjait a fővezér csak mint magánembereket fogadta; a feladata másik része tehát szóba sem jöhetett. „Az akkor uralkodott szenvedélyek és ámitások — mondta maga az uralkodó tizenkét esztendő múlva (1861 január 16.) — a rosszakaratúknak zsarnoksága, a józanoknak pedig megriadása és tévedései s több szerencsétlen események láncolata: a bonyodalmaknak fegyver által való megoldását tették szükségessé.”

Ennek részleteit a szabadságharc történetéből ismerjük.

A fiatal császár azonban február 12-én választott jellegében: *Viribus unitis* (Egyesült erővel) kifejezte, hogy egységes Ausztriát akar s március 4-én maga adott alkotmányt a „szabad, osztatlan, felbonthatatlan alkotmányos ausztriai örökös monarchiának”, melyhez Magyarországot is számította. A magyar alkotmánynak az öszsbirodalmi alkotmánnyal ellenkező „szabályait” eltörölte s magát az országot öt különböző tartományra (Magyar-, Erdély- és Horvátország; Határvidék és Szerbajdaság) osztva, olvasztotta be az öszsbirodalomba, melynek fővárosa Bécs. Kijelentette, hogy mint

Délután 8 órakor a közkorházat látogatta meg a király.

A kórházból a Neuman gyárba hajtattott a király és meglátogatta a világhírű gyártelepet. A királylátogatásnak egyetlen maradandó emléke itt van: a Neuman Testvérek szép emléktáblával örökítették meg a felsőegészlátogató emléket. Majd a városligeti lövöldébe hajtattott és végignézte a díjlövészetet, amely sehogysem akart sikerülni. Kövér Gábor főlövészmeister azzal mentegette a sikertelenséget, hogy a lövészegylet tagjait a magas látogatás megfosztotta hidegvérüktől. Ezen a király jóízűen nevetett. Körülbelül félóraig időzött itt, majd meglegedésének adott kifejezést és eltávozott. Délután 6 órakor ismét diszebed volt, amelyen cigányzene is játszott.

A negyedik napon a király kizárólag a hadgyakorlaton volt s délután 6 órakor ismét udvari ebédet adott. Az ötödik napot is a hadseregnek szentelte a király és este 8 órakor utazott el Bécsbe. Az elutazás alkalmával az uttestet a pályaudvarig a város polgárságának és a küldöttségeknek sorfala foglalta el. A király a sorfalat álló közönség ovációját szalutálással köszönte meg. A pályaudvaron a király elismerésének és meglegedésének adott kifejezést Tabajdi Károly főispán és Salacz Gyula polgármester előtt, majd felszállt a szalonkocsiba s az udvari vonat a közönség harsány éljenzése közben kirobogott az aradi állomásról.

A király aradi tartózkodása alkalmával több tisztviselőt értékes emléktárggyal ajándékozott meg.

osztrák császár megkeronáztatja magát és esküt tesz az alkotmányra.

A magyar alkotmány őrei attól féltek, hogy az ország Lengyelország sorsára jut. Görgei Arthur, a félföldi sereg vezére, maga is úgy gondolkodott, hogy az ifjú császárral a történetek után lehetetlenség alkudozni, hanem az 1848. évi törvények helyreállításának feltétele mellett V. Ferdinándot kellene visszaültetni trónjára. Az országgyűlés többsége szintén ilyesmire gondolt; Kossuth azonban április 13-án a zárt és másnap a nyílt ülésben egyenesen azt indítványozta, hogy a Habsburg-Lotharingiai házat az uralkodásból örökre kizárják, Magyarországot pedig független állammak nyilvánítsák. Ezt oly erővel tette, hogy javaslatát úgy a képviselők, mint az azonnal értesített főrendek egyhangulag elfogadták; tehát a békepártiak is hozzájárultak. Határozatukat április 19-én a nemzethez és a műveltséghez intézett ünnepes nyilatkozatban ismételték. Az ország felelős kormányzójának kiáltották ki Kossuthot, ki megfogadta, hogy többé sohasem lesz a Habsburg-ház alattvalója.

Az országnak csak úgy nem kellett a köztársaság, mint Kossuthnak a hatalmában levő korona, melyet a mende-monda szerint saját fejére akart tétetni. A régi királyi családdal való kibékülést kereste Görgei, aki a honvédek dicsőséges tavaszi hadjáratát május 21-én a főváros, Buda visszafoglalásával fejezte be. De legvérmesebb tisztelői is hiába remélték, hogy elfoglalja most már Bécsét is, ahová hét hónapi távoilat után május 5-én az ifjú császár váratlanul visszatért. Ahogy a bécsi tanácsnak mondta, kötelessége népével jóban, rosszban osztozni. Azért választotta birodalma székhelyének Bécsét, amely szülővárosa lévén, szívéhez kétszerte közelebb áll. Azonnal kiadta parancsát a Lajta átlépésére, „hogy koronája fényét homálytalanul és az egységes monarchiát csonkítatlanul fenntartsa”. Május 11-én maga is a pozsonyi táborba ment s másnap tudatta „Magyarország népeivel”, hogy az oroszokkal szövetséget kötött, mert föl akarja szabadítani Magyarországot „a belföldi és idegen (tudniük lengyel) gonosztevők nyomasztó járma alól”. Szerinte ugyanis „a fölforgatók” pártja „azon csalárd ürügy alatt, mintha nemzetiségük vagy szabadságuk veszélyben forogna, feláldozza fiaik és testvéreik vérért, a békés polgárok vagyonát, virágzó hazájuk jólétét és fegyverre szólítja őket ellene, királyuk ellen, ki összes népeinek, még azoknak is, akik azelőtt olyannal nem bírtak, szabad alkotmányt adott, tágas birodalma összes nemzetiségeinek és minden lakosának egyenlő jogot biztosított.”

Az oroszok beavatkozása ellen a magyar kormány május 18-án ünnepiesen óvást tett; Európa azonban nem törődött a szabadságukért s függetlenségükért küzködőkkel, az ifjú császár pedig május 21—22-én Varsóban személyesen is találkoztván I. Miklós orosz cárral, az oroszok június 18-án átlépték a határt és csakhamar elárastották Magyarországot. 374 ezer orosz és osztrák állt 158 ezer magyarral szemben s még a nemzetiségek újabb támadásaitól is lehetett tartani. A császár április 30-án önmaga vette át összes seregeinek főparancsnokságát, de Olaszországban a győztes Radetzky tábornagnál hagyta, Magyarországon pedig május 30-án Haynau tábornagynak bizta a fővezérletet; az egyetlen küzdelemben azonban ő maga is részt vett. Győr ostrománál június 28-án a roham elrendelése után az első zászlóalj élére akart állani.

„Felség! — felelte Schlick altábornagy, az ostom intézője. — mostan bizonyára először és utoljára történik, hogy felségednek valamit megtilthatok; de ha felséged éppenséggel be akar vonulni, bátorodom arra kérni, hogy csak velem, a harmadik zászlóalj élén vonuljon be.”

A császár engedett. A várost különben ellenállás nélkül foglalták el; Schlick pedig még örült is, hogy tulnan a Rába hidjai égtek, mert a császár így nem vehetett részt az üldözésben. Mialatt azonban parancsokat osztogatott, a császár leszállt lováról s az egyik hídból megmaradt egyetlen gerendán átment a tulsó partra. Peldáját főhadsegéde (Grünne gróf), továbbá Gyulay Ferenc gróf had- és Schwarzenberg Félix, külügyminiszter is követték. Abban a pillanatban értek a főtérre, amikor azt Liechtenstein és Reischach tábornokok csapatai kivont karddal szállították meg. A lakosok csak a

katonák éljenzéséből tudták meg, hogy köztük van az uralkodó, aki ellen küzdtek. Győri tette miatt Miklós cár, aki már 1849. január 9-én egy orosz gránátos ezred tulajdonosává tette, most a Szent György renddel tüntette ki. Julius 2-án a császár jelen volt a komáromi csatánál is; még pedig ismét a tűzvonalban, mert egy ágyugolyó tőle harminc lépésre ölte meg kísérte egyik tagjának a lovát. Pár nap múlva hazatért Bécsbe. A cár a varsói találkozásnál úgy nyilatkozott róla, hogy van ereje s egy tizenhete esztendő emberhez képest sok jellemzőságot tanusít. A császáriak örültek, hogy ennek immár a csatáidőn is bizonyosságát adta; a cárral együtt öt tartották Európa reményének. A temesvári szerencsétlen csata után a magyar kormány augusztus 11-én felhatalmazta Görgeit, hogy esetleg „Ferenc József ő felsége előmerésének alapján” keresse a békét; sőt még azon este lemondván, a fővezért Magyarország diktátorává tette. Görgei minden kísérletet hiábavalónak tartván, harmadnap, augusztus 13-án, Rüdiger orosz vezérnek seregével együtt megadta magát. Ennek a híre éppen akkor érkezett Bécsbe, mikor a Szent István templomban Te Deumot tartottak a 19 éves császár nevenapján. De Szent István koronáját a menekülők akkor már elásták Orsova határában; pedig Paszkjevics nem a császárnak, hanem a cárnak jelentette, hogy „Magyarország felséged lába előtt fekszik.” Tőle csak az elfogott magyar vezérek számaért kért kegyelmet.

— Tábornagy ur — felelt augusztus 22-én a császár, ki őt hálája jeléül a Mária Terézia-rend nagykeresztjével tüntette ki; — ha szívem sugallatát követhetném, kétségkívül sűrű fátyolt borítanék a multakra s keresném a módját, hogyan gyógyítsam be a vérző sebeket, amelyeket az istentelen lázadás a szerencsétlen magyarokon ejtett. De nem szabad elfelejtenem, hogy többi népemmel szemben szent kötelességeket kell teljesítenem s hogy birodalmam közjára oly tennivalókat és feladatokat ró reám, amiket szem elől nem téveszthetek. Pedig boldognak éreznem magamat, ha minél bőségesebben gyakorolhatnám a kegyelmet.

Görgeinek meg is kegyelmezett; de október 5-én Damjanich magyar tábornok hiába kérte a Mindenhatót, hogy „az uralkodó szívét a hátramaradt bajtársak iránt kegyességre intezze s annak akaratát bölcsességével a népek javára vezérelje.” A teljes hatalom hazánkban ideiglenesen Haynau tábornagnál volt, ki őt és vezértársait nagy részét más jeles emberekkel együtt október 6-án s a következő napokban kivégeztette.

Hogy ki ne végeztesen minden honvédtisztet, aki valaha az osztrák hadseregben szolgált, a fiatal uralkodó tiltakozásának köszönhető, aki ebben az ügyben hadsegédét, Grünne grófot küldte hozzá.

Ha tehetségünkben állana — szölt Erzsébet, az uralkodó hitvese tizenhete esztendő múlva Horváth Mihályhoz, a szabadságharc történetírójához — férjem és én lennénk az első, kik Batthyány Lajost és az aradi vértanukat életre ébresztenék.

Az abszolutizmustól a kiegyezésig.

A korlátlan császárság követte az alkotmányos császárságot. 1851 Szent István napján a császár kijelentette, hogy a kormány mostantól fogva csupán neki tartozik felelősséggel, a Reichsrath pedig tanácsadással; s mindkettőnek véleménye alapján december 31-én az alkotmányt eltörölte, mert „kivihetetlen és nem felel meg az állam viszonyainak”. Magyarországot ez idő alatt elsőbbsen katonai, azután polgári provizórium kormányozta, míg nem 1867-ben Deák Ferenc és Andrássy Gyula gróf helyre állították király és nemzet között a békét, megcsinálta Ausztria és Magyarország közt a kiegyezést.

A borús 1866. esztendő még tehát reménytelenül végződött. 1867 január 17-én a Ház feliratban kérte a királyt, hogy ne tegye lehetővé a kibékülést: vonja vissza rendeletét, állítsa helyre az alkotmányt s ők törvényben kétszék megállapítani a védelem új rendszerét. Az uralkodó a felirat átnyújtásakor nyomban válaszolt. Megígérte, hogy azonnal kinevezi a magyar miniszteriumot, amint a hatvanhetes bizottság elkészíti s ő elfogadhatónak találja a

közösügyek intézéséről szóló javaslatát. Eközben gyakran tárgyalt magyar államférfiakkal, különösen Andrássyval, Lónyayval, Eötvössel, február 8-án pedig Deákkal. Maga följegyezte minden fontosabb nyilatkozatukat: s 38 esztendő múlva, mikor a főbb kérdések ismét szóba jöttek, a kihallgatáson ezekről a jegyzetekről olvasta le az akkori államférfiak véleményeit. „Azok közül — szölt az egyik képviselőhöz 1905 március 7-én — akik a kiegyezést megcsinálták, már csak én élek; s jegyzeteimmel én vagyok az egyetlen élő tanubizonyosság, hogyan értelmeztünk akkor egyes vitás pontokat.” Lónyay Menyhért elismeréssel jegyezte föl, hogy a tanácskozásokon „gyönyörűen, páratlanul, részrehajlás nélkül elnököl. Szépen tud megkülönböztetni; a vitát a kérdésre visszaviszi, de saját véleményét tartózkodott kimondani; sőt még modora által se szereti gyanítani nézetét. Az 1848. évi törvényeket (melyeknek egy részét módosítani kívánta) igen alaposan érti: minden paragrafusra emlékezik.” Az uralkodót végre is sikerült megnyugtanni, hogy az országgyűlés kielégítő javaslatot fog készíteni az Ausztriával közös ügyek elintézéséről és hogy egy magyar miniszterium előterjesztésére módosítani kész az 1848. évi törvények egy részét is. 1867. február 17-én tehát az uralkodó megszűntetvén a magyar és az erdélyi udvari kancelláriát s a magyar királyi helytartótanácsot, Andrássy Gyula grófot nevezte ki a felelős magyar miniszterium elnökének. Az országgyűléshez aznap intézett leiratában elismerte, hogy a régi magyarok a veszedelem perceiben mindig tántoríthatatlan hűséggel siettek a fenyegetett trón és birodalom védelmére. A multak ezen lelkesítő emlékei remélnie engedik, hogy az ősök utánzása méltó erőnevei a jelen nemzedékre is átszálltak s az is megfogja védeni a trónt és a birodalmat.

Február 20-án Andrássy elnöklete alatt „hét magyart” (Festetics György gróf, Weinheim Béla báró, Lónyay Menyhért, Eötvös József, Horváth Boldizsár, Mikó Imre gr., Gorove István) nevezett ki miniszternek, a honvédelmi miniszterium teendőit pedig ideiglenesen az elnökre bizta. A miniszterium már 23-án átvette az ország politikai kormányát, azonban a helytartótanács s a két kancellaria működése csak március 10-én szűnt meg. Harmadnap (március 12-én) a fővárosba érkező királyt nagy lelkesedéssel fogadták. „Örvendek — szölt a főváros küldöttségéhez — ha a szerencsésen változott viszonyokban a két testvérváros, mint az ország szíve, jobb idők hajnalát látja; mert ha a szív bizalomteljesen és életerősebb dobog, akkor az egész test, az ország összes lakossága is, jobblétének és megelégedésének fog örülni. Az ország öröme pedig és népeim boldogsága mindenkor az én örömem és boldogságom is.” Ilyen szellemben felelt az országgyűlés küldöttségének 14-én, amely nap Budán először elnökölt a minisztertanácsban. 23-án mind a király, mind az országgyűlés helyeselte, hogy Lónyay pénzügyminiszter az állam számára megvette Gödöllőt s azt a királyi család nyaralóhelyének rendezze be. A király 26-án tartotta az első udvari vadászatot a Grassalkевичok egykori uradalmában s attól fogva gyakran és szívesen tartózkodott ott.

Május 29-én végleges alakjában is megszavazták a közösügyekről szóló javaslatot, 31-én módosították négy 1848. évi törvényt. Június 4-én becikkelyezték V. Ferdinánd királynak és Ferenc Károly főhercegnek a trónról még 1848-ban történt lemondását s így az 1791. évi III. törvényeikk értelmében Ferenc Józsefet tulajdonképpen csak most ösmerte el a trón törvényes örökösének. Ugyanakkor azonban kimondta, hogy Magyarországot ezentúl minden trónlemondásról külön kell értesíteni s beleegyezését alkotmányos módon megnyerni. Ezek meglévin, az országgyűlés azonnal megállapította a koronázási hitlevél és eskümintá szövegét, 50—50.000 arany koronázási ajándékot ajánlott meg a királynak és a királynénak, koronaöröket (Károlyi György gróf, Vay Miklós báró) választott, a koronázásnál a nádor teendőinek végzését Andrássy Gyula grófra bizta (mivel Deák Ferenc nem vállalkozott), 6-án pedig megkérte a királyt, hogy magát és feleségét megkoronáztassa.

A király, ki június elseje óta a fővárosban tartózkodott, a nemzet kívánságait még aznap teljesítette. „Bizalommal fordultunk a nemzethez — szölt — midőn felhívtuk a helyzet ne

hézségeiből fejlődött akadályok elhárítására. Hü Magyarországunk teljesen megfelelt a beléhe-lyezett bizalomnak. Az nem lehet, hogy állandó és üdvös ne legyen, mit őszinte egyetértéssel a király és nemzet alkottak." A küldöttséghez intézett válaszában a királyné is áldotta az isteni gondviselést, hogy ezt a magasztos percet meg-élnie engedte.

A koronázás.

Junius 6-án a koronázási jelvényeket a király lakosztályába vitték. A koronát vörös bársonnyal bélelték, mert nagy volt a király fejére. Másnap az asztalokra helyezett koronázási jelvényeket visszatették a szekrénybe, a király lezárta s a kulcsot átadta gróf Grünne főlevázmesterének. Gróf Károlyi György és báró Vay Miklós koronaőrök lepecsételték s nyitott hatlogatu hintón a Mátyás-templomba vitték. Osi templom ez, amelyet még IV-ik Béla építetett s hét század zivatara vonult el fölötte. Itt koronázták meg egykor Róbert Károlyt is; akkor még Nagy Boldog Asszony templomának hívták. Mátyás király tornyot építtetett hozzá, újjalakíttatta s azóta viseli a nagy nemzeti király nevét.

A koronázás napján az országgyűlés két háza rövid ülést tartott s reggel felhétkor már a törvényhozás díszruhás tagjai részint lóháton, részint kocsikon vonultak Budára. A főpapság Simor János hercegprimással a templom főbejárata előtt várta a királyi párt, akiket gróf Cziráky János főkamrás fogadott. A király leszállott paripájáról, a királynét pedig szolgálattevő kamarása segítette ki a hatlovas hiptóból.

A templom ajtaja előtt szőnyeg volt, a királyi pár reátértelt, Simor odanyújtotta nekik a feszületet, majd a szentelt víztartót, amellyel meghintették magukat. A kóruson megzendültek a harsonák. Az országnagyok, élükön a főlevázmester, az ország pallosával s Lipovniczky püspök a kereszttel, bevonultak a templomba.

A királyi pár a sekrestyébe ment. A királynén ezüst virággal himzett, nehéz, fehér, nszályos damast-selyemruha volt amelyet utóbb kancellárjának, Ranolder János veszprémi püspöknek ajándékozott, s ez most is egyik legdrágább ereklyéjét képezi a veszprémi székesegyháznak.

Az országnagyok elhelyezték a vánkosokon a koronázási jelvényeket, a királyi pár az emelvényen álló trónra ült, ahonnan ő felsége az oltár felső lépcsőjére ment, ott letérdelt s az evangéliumra téve a kezét, elmondta az esküt, melyben megfogadja, hogy igazságos lesz, fenntartja a békét, úgy segítse isten és istennek szent evangéliuma.

Ezután megcsókolta a keresztet s térdre borult, a hercegprimás pedig elmondta a minden szentek litániáját. Simor aztán kezébe vette a jogart s két keresztet vetett azzal a király feje fölé. Majd a szentelt olajjal való fölkenése következett, trónjához ment s ráadták Szent István palástját. A hercegprimás megkezdte a nagymisét, majd a kardhoz lépett, s azt, mint a királyi hatalom jelvényét, ő felségének nyújtotta, majd oldalára csatolta.

A Gellérthegyen megdördültek az ágyuk, a templom előtt a disztúz, éljenzés menydörgött százezrek ajkáról, amint a király három vágást tett kardjával. Azután visszatette a pengét hüvelyébe, letérdelt, Simor és gróf Andrassy Gyula fejére tették a szent koronát s a püspöki kar a korona felé tartva kezét, Simor így szólt: Accipe Coronam Regni. (Vedd a királyi koronát), aztán megáldotta. Majd átadta neki a jogart, az ország almáját, s lecsatolt kardját a főpohárnoknak adta át.

A Gellérthegyen ismét megdördültek az ágyuk, a miniszterelnök háromszor éjont kiál-

tott, a harangok minden templomban megkon-
dultak.

Ezután a királynét kente fel és koronázta meg a veszprémi püspök. A királynén házi korona volt, melyet levettek fejről s a püspök a szent koronával a jobb vállát érintette. Majd jobb kezébe adta a jogart, baljába az ország almáját s a főudvarmesterrel s a két szolgálattevő püspökkel a trónhoz kísérté.

A primás most rázendített a Te Deumra s folytatta a nagymisét. Offertoriumkor a királyi pár egy-egy aranyérmét adott aldozatul. A kánon kezdetekor Hajnal Lajos kalocsai érsek levette a király fejről a koronát s az Andrassy által tartott vánkosra tette. Urfölmutatáskor pedig az összes jelvényeket és zászlókat meghajtották.

Mise után a király a helyőrségi templomba ment, hol Szent István kardjával több főnemest aransarkantus vitézzé ütött. A templom előtt nemzetiszin szőnyeg volt leterítve, amelyet ősi szokás szerint a nép darabokra vagdalt s ereklyeként vitte magával. Hajdanta a koronázás alkalmából új pénzt vertek s a király esküvése után a korona gróf ebből szórt a nép közé.

Most Lónyay Menyhért pénzügyminiszter szórt az érempénzeket a nép közé. A királyné visszahajtatott a palotába, majd gözhajóra ült, hogy átjöjön Pestre.

A király pedig lóra ült, a vármegyék díszbandériuma elhelyezkedett s megindult a koronázási menet a belvárosi templom felé.

A bandériumok az ország négy kerülete szerint csoportokra voltak osztva. A tiszántuliakhoz tartozott az erdélyrészi bandérium. Wenckheim Frigyes, Bánffy György, Csekolics Endre és ifj. Teleki Samu vezették e remek látványosságot nyújtó bandériumokat. Mind daliás ifjak voltak, gyönyörű szerszámos paripákon. A tollforgós, bogláros kucsmák, süvegek, a skarlátvörös, ég-színű, medve-, párdue- és farkasbőr-kacagányos menték, karmazsin, aransárga csizmák, az ék-köves menteláncok, tündéri fényt árasztottak a menetre.

A főpapság is mind lóháton. Az óriási menet a Lánchidon megtorlódot. A király megállott. A nap forrón tüzött, rekkenő hőség volt. A király arca vörös lett a nagy melegtől és verejtéktől gyöngyözött. A menet több mint egy órára megtorlódot a lánchidon, de a király nem szállott le paripájáról.

Méltóságos lassúsággal hömpölygött a menet a plébánia-templom elé, ahol gróf Károlyi István segítte le a királyt paripájáról. A hercegprimás felolvasta az eskümintát, mire a király a keresztet balkezébe véve s három ujját ég felé emelve, hangosan elmondta utána az esküt.

Gróf Andrassy ekkor háromszor éjont kiáltott, amelyet a tengernyi tömeg viharosan ismételt. A katonaság sortüzet adott s az ágyuk is dörögni kezdtek. A menet aztán a Váci-, a Gizella- és Dorottya-utcaán a koronázási dombhoz vonult.

A királyné ekkor már a gazdagon díszített Lloyd-épület erkélyén ült. Az országnagyok félkört alakítottak a domb körül, a király fellovagolt a dombra s kardjával a világ négy tája felé suhintott. Ezzel jelképezte, hogy kész a hazát megvédeni bárhonnán, jövő támadás ellen.

A menet erre visszatért a várba; következett az udvari ebéd s másnap a pesti Vigadóban a koronázási díszebéd, amelyen kilencszázan vettek részt. Este fényesen kivilágították a fővárost. Junius 10-én küldöttség vitte el a királyi párnak a koronázási ajándékot, 50-50,000 aranyat, remekművű ezüst szekrénybe zárva. A királyi pár ezt visszaajándékozta a 48-as honvédek özvegyeinek és árváinak.

(Belső megerősödés.)

A dualisztikus monarchia megeremtése Ferenc József legfontosabb történeti teljesítménye. Az új rendszer első teherpróbája a német-francia háború és a Hohenwart-válság volt, amelyen azonban némi krízis után baj nélkül átesett és nyugodtan végezhetette a szükséges belső konszolidálódás munkáját. Az újonnan megerősödött monarchia már erélyes és öntudatos külpolitikát folytathatott, főleg kelet felé, és megrázkódtatás nélkül hajtotta végre Bosznia és Hercegovina katonai megszállását 1878-ban. 1879. szoros szövetségre lépett az új német birodalommal, amelyhez 1883. Olaszország is csatlakozott. A később ismételtén megújított úgynevezett hármasszövetség egyik főbiztosítéka lett az európai békének s e hatalmak falanzán sem a monarchia köreit érintő pánszláv, sem az alideutsch, sem az olasz irredenta-izgatások nem voltak képesek rést ütni. A hármasszövetség megizmosodása hártotta el a monarchiától 1887-88. az orosz háború veszedelmét is. A külső politika szilárd irányúhoz hasonló belső megerősödésen ment át Magyarország is, egészen 1900-ig, míg a katonai kérdés azt is új meg új válságokba sodorta.

A boszniai okkupációt követő három évtizedes béke alatt a monarchia másik fele a folytonos politikai erjedés képét mutatta. A cseh kiegyezés meghiusulása magával rántotta Taaffe minisztériumát, a Windischgrätz-kormány egy ideig az összes pártok koalíciójára támaszkodott, de a németek közt mindinkább a szélső irányzat emelkedett sulyra, amely sorjában buktatta meg a Windischgrätz-, a Badeni-, a Gautsch-, Thun-, Clary- és Körber-minisztériumokat. Aminő sivár és áldatlan Ausztriában a németek és csehek versengése, époly megnyugtató, hogy a szenvedelmes pártviták nem érintették a császár tekintélyét. Ennek fényes bizonyossága volt a császársága 50 éves jubileumának 1898. december 2. megünneplése, amely megmutatta, hogy Ausztria centrifugális nemzetiségei közepette a császár presztízse és államösszetartó ereje semmi fogyatkozást sem szenvedett. Fokozott mértékben tapasztalhatta ugyanezt az ősz uralkodó Magyarország ezeréves fenállásának megünneplésekor, amelynek kimagasló mozzanata volt a koronázás évfordulóján Szilágyi Dezsőnek, a képviselőház elnökének beszéde, amelyben az ország hódolatát tolmácsolva, kiemelte, hogy Ferenc Józsefet nemcsak születése tünteti ki, hanem fejedelmi erényei is, aki alatt az ország alkotmányos szabadsága is biztosítva van. A király válasza méltó volt ehhez a nagyszerű hódolathoz, amely századok óta nem tapasztalt módon mutatta be újra a korona és a nemzet egységét. A lejedelmi szózat szerint a király bizalommal néz a jövőbe, mert a magyar nemzet lángoló hazas és szabadságszeretete, harci vitézsége és balsorsban tanusított szívós kitartása az isteni gondviselés segítségével mindig leküzdötte a veszélyeket, fényes tanuságát adva eképen életerejének és államfenntartó képességének. A fényes ünnepléseknek mintegy nemzetközi visszhangja volt Vilmos császár látogatása Budapesten (1897. szeptember.), amelynek emlékére Ferenc József tíz szobrot ajándékozott a fővárosnak, hangsúlyozva, hogy a király azonosítja magát nemzetének nagy hagyományával még akkor is, ha azok a dinasztiaja elleni régi küzdelmekre vonatkoznak.

Az uralkodónak a demokráciával való szövetsége II. József óta nem volt idegen a Habsburg-család hagyományában. Így vélte Ferenc József is ellensúlyozni Ausztriában a nemzetiségek torzsalkodását és nálunk a magyar füg-

getlenségi párt törekvéseit, amelyek a dualisztikus rendszert felforgatással fenyegették. A király és a nemzet ez elfojtott bizalmatlansági hangulatában következett 1907. a koronázás negyvenedik évfordulója, melyet hivatalos ridegséggel ünnepeltek meg. Annál nevezetesebbek és hangosabbak voltak azok az ünnepélyek, amelyeket Ferenc József császári uralkodásának harvan esztendő jubileuma alkalmából rendeztek Bécsben (1908. december.). Ezeknek az ünnepeknek legkimagaslóbb momentuma volt 80.000 iskolás gyermek felvonulása Schönbrunnban Lueger bécsi polgármester vezetése alatt, valamint a német birodalom fejedelmének együttes üdvözlése II. Vilmos császár vezetése alatt. Közben a magyar dolgokban beállott szélesedést az önálló nemzeti bankért indított izgatások szakították meg, amelyek előbb a függetlenségi pártot robbantották szét, majd megbuktatták Wekerle koalíciós kabinetjét is. Ferenc József a koalíció felbomlása után újból az ortodox hatvanhetesekhez fordult s közülük bizta meg Khuen-Héderváry grófot a kabinetalakítással, aki az új (1910. június.) választásokon többségre vitte a nemzeti munkapártot s vele azt a politikai irányt, amelynek jegye alatt Tisza Kálmán óta kormányoztak az országot.

Az új többség megújította a közös bank szabadságát, véget vetett az ex-lex állapotnak és Lukács László premiersége alatt csaknem egy esztendő obstrukció letörésével megszavaztatta az új véderő-javaslatokat is. Ugyanekkor a nemzetiségek szervezkedése, a pártok szociális elhelyezkedése, a radikális és klerikális töredékek megerősödése szakítja a sokféleképp rétegződött magyar társadalmat. A horvátországi autonómia felfüggesztése, a királyi biztosság felállítás, az osztrák centralista körök és a katonai párt előtérbe nyomulása, a szlávok és németek ádáz belső harca a monarchia másik részében és a fenyegető keleti kérdés minden konkluziójával egyetemben — azok a vonások, amelyekből a monarchia politikai helyzete összetevődik és kialakul a XX. évszázad első tizedében. Ehhez járul, hogy Ferenc József korának előhaladásával egyre fontosabb jelentőséget nyert a trónörökösnek, Ferenc Ferdinándnak személye is.

(Tragédiák korszaka.)

A király életében az utolsó esztendők a legnagyobb tragédiák ideje voltak. A nyolcvanadik év küszöbén újra felragyogott a Habsburgok fényessége és eljött Bécsbe II. Vilmos német császár vezetésével minden német fejedelmek, hogy Európa legtiszteltebb uralkodója előtt trónra lépésének hatvanadik évfordulóján hódolatukat fejezzék ki.

Ami ezután következett, az már a nagy világtragédiának volt a nyitánya. A béke fejedelme a sors által a legvéresebb háború elé sodortatott feltartóztatathatatlannal. Birodalmaiban a nagy pártusák lassankint csak elcsendesedtek, de annál felhősebb és borúsabb lett Európa felett az ég.

1912-ben már a balkáni háború a monarchia helyzetét is krízis elé vitte, mert eltekintve a Szandzsák elvesztésétől, Szerbia megnövekedésével kellett számolni, ami a királynak egyik nagy művét, amelyet Andrássy Gyula gróffal együttesen alkotott meg, Bosznia-Hercegovinának okkupációját, veszélyeztette azzal, hogy a szerb aspirációk megnövekedése által számítani lehetett egy belső megrázkódtatásra a monarchia déli államaiban. A balkáni háború lezajlása után, 1913-ban a király kibocsátotta világtörténelmi jelentőségű

kiáltványát Bosznia és Hercegovina annexiójáról.

Az 1914-es év az agg uralkodó életében a legnagyobb tragédia esztendeje. Az események még sokkal közelebb állnak hozzánk, semhogy azoknak részletes felsorolásával akarnánk e mélységesen gyászos pillanatnak szentségét zavarni. Június 28. Ferenc Ferdinánd trónörökös és Hohenberg Zsófia hercegnő, a trónörökös felesége Szerajevó utcáin fényes, napsugaras vasárnap délelőttjén a Narodna Obrana által felbérlet orgyilkosok revolvergolyójának esik áldozatul. Az ősz uralkodó mellől eldőlt leg-erősebb támasza és ez a zuhanás megrázkódtatta Európa alapjait.

Alig egy hónappal később elhangzik a világhistoria egyik legnevezetesebb proklamációja. Mindent meggondoltam és mindent megfontoltam! A birodalom népeinek milliói seroglettek a zászlók alá. A király a trónörökös meggyilkolásának órájától kezdve pillanatig nem pihent. Alig volt néhány napig Ischlben, siet haza Schönbrunnba, hogy a háborúba készülő monarchia népei közepette legyen. Miután elzokogta nagy fájdalmát Ferenc Ferdinánd halála felett, trónjának várományosa, Károly Ferenc József főherceg keblén, rögtön munkához lát és gyors egymásutánban fogadja minisztereket, vezérkari főnököt, megteszi az előkészületeket a háborúra. A Szerbiának küldött ultimátum vezet be a világrengést és mikor az első fölvirágozott zászló megjelent az elkészült csapatok előtt, megjelenik a király hadparancsa is, melyben népeinek tudtul adja, hogy tekintettel agg korára, Frigyes főherceg tábornagnak adja át a hadsereg főparancsnokságát.

Ezután a királynak élete a reánehedő, súlyos munka ellátásában merült ki. A karácsonyt már nem tölti Mária Valéria főhercegnő esaládja körében, Wallseeben. A király a háború minden momentuma iránt érdeklődött és szívének egyetlen öröme az volt, hogy népeinek milliói áttörhetetlen fallal védték a monarchia határait és az ő trónját. Különösen a magyar nemzet világot bámulatba ejtő áldozatkészsége, vitézsége, a nép, a fronton harcolók és az itthonlevők nagy történelmi erényei sugarozták be életének utolsó napjait. A nemzethez intézett kiáltványában a háború második esztendejében a legnagyobb elismeréssel szól népeinek ragaszkodásáról és kitartásról, újabb áldozatok hozatalára kérte őket. A hadparancsok, melyeket a hadsereghez és a flottához intézett, mind a büszkeség hangján írvák és valamennyinek az az alapigazság adja meg a történelmi tónusát, hogy a király nem kereste ezt a háborút, reá erőszakolták ellenségei a monarchiára és ezért rendithetetlenül hitt fegyvereink győzeimében. A hadsereg bálványozta legfőbb hadurát és a zászlóira tett hűségesküt ezerszeresen és ezerszeresen pecsételte meg vére hullatásával. A király, akinek minden nap egy vezérkari tiszt térképek alapján referált a hadi helyzetéről, mindenről tudott és nem volt szabad eltúlkolni előtte a kedvezőtlen alakulásokat sem s noha ebben a háboruban két birodalomnak és a trónnak léte forog kockán, abban a boldog tudatban hunyhatta le örök álomra táradt szemét, hogy utódjának esorbittatlanul tekintélyben megnövekedve, erősebben, mint valaha, adta át örökségét.

Az „ARADI KOZLONY“

már a kora reggeli órákban kapható minden nagyobb papírkereskedésben és dohánytözsdeben :-
Egyes szám ára 12 fillér

Az új király.

(Ottó főherceg az új trónörökös.)

— Az Aradi Közlöny tudósítójától. —

A magyar nemzet alig tud felocsudni a király halálával reá zuduló fájdalomtól és mélységes gyászába egyetlen sugár vet némi fényt. Ez a sugár az új király személyéről száll ebbe a sirató éjszakába, mely, adja isten, gyönyörű nappalra virradjon az új uralkodó személyével.

Nemrég még „kis főhercegnek“ nevezte a nép Károly Ferenc Józsefet, de az a végzetes kéz, amely nagybátyja életét kioltotta, közel jövő várományosává tette. Ferenc Ferdinánd halála után ő lett a trón örököse. Huszonhét éves volt, midőn trónörökös lett s ma még nincs harminc éves, midőn elfoglalja ősei trónját. 1887. augusztus 17-én született, atyja Ottó főherceg, a meggyilkolt Ferenc Ferdinánd testvére volt, aki 1906-ban hunyt el. Anyja Mária Jozefa szász királyi hercegnő, Erzsébet királyné halála után, fia nősüléseig az udvar első reprezentáns hölgye. Az új király huszonnégy éves korában vette feleségül a bájos Zita pármái hercegnőt, kivel végtelenül boldog házasságban él. Az új királyi párnak első szülött fia a nagyapa nevére keresztelt kis Ottó főherceg az új trónörökös. Reánk magyarokra rendkívül örövendetes az, hogy az új király mindig kimutatta rokonszenvének és szeretetének jeleit a magyar nemzettel szemben. Erre vall az is, hogy közvetlen katonai környezetében magyar embereket vett, és pedig Berchtold Lipót grófot, a volt külügyminisztert, aki főudvarmestere és Ottrubay Károly vezérkari százados, aki szárnysegéde. Ez utóbbi, köztudomás szerint fia Ottrubay Károly kuriai bírónak, az aradi törvényszék nyugalmazott elnökének.

Amikor az 1889-iki események Károly Lajos főherceget és családját közelebb hozták a trónhoz, az új király alig volt még két esztendő. Fejedelmi anyja nagy gonddal neveltette két gyermekét: az új uralkodó és öccsét, Miksa főherceget. Midőn serdültebbek lettek, mindketten a bécsi Schotten gimnáziumban vizsgáltak.

A jövőre való előkészítés munkája azonban csak akkor kezdődött, amikor Károly főherceg már ifjúvá serdült és mint hadnagy az aranygyapju legfiatalabb lovagja lakott a prágai kastélyban és amikor legkiválóbb német professzorok vezettek be a legfontosabb jogi tudomány ágakba.

A főherceg szorgalommal és munkakedvvel feküdt neki a tanulásnak, amely pártját ritkítja s ebben nagy segítségére volt ritka emlékező tehetsége. De emellett nem hanyagolta el katonai tanulmányait sem. Anélkül, hogy katonai egyoldalúságról beszélhetnénk, az új uralkodó szinte romantikus hajlandósággal csüggött katonai pályáján. Senki sem volt nálánál nagyobb tisztelője királyi nagybátyjának, a most elhunyt uralkodónak. Egyszer jelen volt egy idegen uralkodó fogadtatásánál, ahol ő képviselte a király személyét. Környezetének ekkor a fogadtatással kapcsolatban ezeket mondotta:

— Minden nagyon szép volt, de ha őfelsége megérkezik, ha a mi néphymnusunkat játszik s ha a mi zászlainkat ő előtte hajtják meg, az mégis egészen más.

Hogy a magyar nemzetnek mily őszinte és lelkes barátja, megmutatta most is, midőn fiatal hitvesével, az új királynéval, elment meglátogatni Erdélyt, Erdély háború dulta részeit. Mindenkihez volt neki is, hitvesének is egy-egy buzdító szava és gyógyító cselekedete.

A király népszerűsége.

A közkatonák és az uralkodó. — Király-népdalok. — Erzsébet királyné szerepe. — A nép és a király. — Adomák. — A megsértett etikett. — A takarékos uralkodó. — A legelső magyar ember.

A király nagyon szerette a közkatonákat; szívesen ereszkedett velük szóba s örült, ha azok még vele szemben is megtartották a regulát. Egyszer lovasvadászata alkalmával az örülő magyar baka a Paszkál-malomnál nem eresztette a tiltott utra. A király szótlanul megkerülte a malmot boszankodó kíséretével együtt, a rendes utra tért és a napiparancsban megdicsértette a kötelességtudó bakát. Utóbb is (1883.) megtörtént vele, hogy a Rákoson vadászat közben a baka szuronyszegezve állította meg, mert itt lőnek s a kapitány ur megparancsolta, hogy senkit se engedjen át. „De hát engem csak átbocsátsz, fiam?” „Nem bocsátom én a királyt sem!” A király visszafordult s kerülő uton követte a kopófalakat. Mikor a bakának megmondták, kivel beszélt, ennek eszébe jutott, hogy nem szalutált neki; arra fordult tehát, a merre a király elvágatott, szabályszerűen tisztelgett, de — nem hitta vissza. Akkortájt történt az is, hogy a schönbrunni uton a vágató huszár szemben találkozott a király hintájával. Nagyon rándított a kantárszáron, hogy megálljon, de lova elvágódott és szétterpesztett lábakkal maga is a földre pottyant. Hanem azért annak rendje, módja szerint megcsinálta a fejtést, keményen a király szeme közé nézett és szalutált. A király jókedvűen viszonzta furcsa köszöntését. Mikor a király 1883. febr. 14-én Bécsben épen főudvarmesterének, gróf Festetics György volt miniszternek temetéséről tért haza, szemben találkozott egy közkatonával temetésével. Azonnal megállította hintáját, fölállott benne és katonásan tisztelkedett ösmeretlen közvitézének. Hiszen hadjárataiban senki sem fogadhatta meg jobban a költőnek azt az intelmét: „Tiszteljétek a közkatonákat, nagyobbak ők, mint a hadvezérek!”

Máskülönbben is jó szívet volt irántuk. 1869-ben Pólában hadihajójáról egy matróz vízbe esett. Alig huzták ki, lucskosan és didegve munkához látott. A király saját köpenyével akarta betakarni. „Hagyja el, fölség — szabadkozott a tengerész. — Mi matrózok nem törődünk ilyen csekélységekkel!” — 1884-ben a brucki táborban a király egyszer már hajnali félhatkor betoppant egy barakba. A legénység még aludt, csak egy káplár volt ébren, aki a bakancsát fűzte s egy „pucser”, aki ingben, gatyában tisztogatta fegyverszijját. „Hapták!” kiáltott a káplár, de csak a pucser állhatott haptákba, mert a többi nem ébredt föl. „Jó, jó — mosolygott a király — csak fűzbe a másik bakancsát is és öltözzék föl, majd megvárom.” Azután a lobogós gatyájú pucserhez fordult. „Te magyar vagy, ahogy látom — szólt. — De hát miért nem viseled a kincstári szűk gatyát?” „Alássan jelentem fölséges uramnak, már megszoktam ezt a bővet, meg azután a komisz gatyá nem is tartós. Csupa rongy, ha egyszer-kétszer kimossák. Ezért hordom a magamét és kimélem a komiszat.” A király ki nyitotta bornyuját s látta, hogy szépen összehajtogatva csakugyan benne van a két kincstári (bakanyelven komisz) alsónadrág, egy pár „virgónia” (virginia) szivar mellett. „No az derék, hogy te az állam számára takarékoskodol — nevetett a király; — az ilyen katonának

nagy hasznát veheti az állam.” Még aznap száz virginia-szivar küldött neki azért, hogy úgy kiméli a kincstár vagyonát.

1890-ben Bécsben néhány szegedi baka mutatta meg a királynak, milyen könnyen és hamar lehet felállítani az új tábori sátrakat. „Nehéz-e a sátor?” — kérde a király a káplártól. — „Jelentőm alássan, felséges uram, de hogy nehéz!” „No, de nem is könnyű?” „Jelentőm alássan, felséges uram, nem épen pilangó!”

Egyszer egy dragonyos cseh főhadnagyot szolgálati vétség miatt közlegénynek degradáltak. Megszánta Takács Ignác mihályi esperesplébános; gondolt merészet és nagyot, felment a királyhoz, előadta az esetet és kérte, hogy ő neki ugyan semmi köze ahhoz az emberhez, de segítsen rajta valahogy: adja vissza a rangját. „Bajos lesz”, mondja a király. „De hogy bajos, felséges uram, hiszen én is tudom, mi a katonaregula: Bocskay-huszár voltam negyvennyolcban. Ha fölséged akarja, meglesz.” „Majd meglátjuk”, mosolygott a király; s egy hét múlva már a dragonyos ezred tisztikara teljes díszben tisztelgett a derék magyar papnál, aki egy ide szakadt csehért megtette, amit magáért sohasem tett volna meg: kegyelmet kért a királytól. „Nem járt ilyen sikerrel az a cseh paraszt, ki 1880-ban a Königrätzen átutazó császártól azt kérte, hogy ne soroztassa be kisebbik fiát katonának, mert a nagyobbik házas és így már nem segíthet neki a gazdaságban. „Látja — felelt a császár — nekem csak egy fiam van: épen most házasodik, mégis a katonaságnál hagyom. Minden ember teljesítse kötelességét hazája iránt.”

A népdalok sokszor emlegették a király nevét. 1867. előtt Szeged vidékén ilyenformán dalolgattak róla:

„Nem mék haza, nem nevelők több árva
Ferenc Jóska ne tanáljon katonát.”

Ha nem nevel édös anyám, nevel más:
Ferenc Jóska mégis csak kap katonát!”

Vagy pedig:

„Szabadságom el van zárva

Ferenc Jóska ládjába;

Elvesztött a láda kulcsa:

Nem szabadulok még soha!”

A koronázás után ekképen:

„Ferenc József most lőtt csak új király,

Mégis magyar regementöt formál!

Engömet is huszárnak iratott,

Oldalomra fényös kardot adott.”

„Édös anyám tegye el a ruhámat,

Majd ad neköm Ferenc Jóska másikat;

Sárga zsinóros nadrágot kapok én:

Magyar király katonája vagyok én!”

Báró Eötvös szerint az 1848-ban üggyötört magyar koronát „csak a nép szívében ébresztett nagy érzelmek lángjai forrasztották össze.” Három századon át — ugymond — megkísértettük a hittel, azután megpróbáltuk a reménnyel is több ízben; de még egy hátra volt. Az, hogy a nemzet az uralkodóháznak valamely tagját igazán, szíve mélyéből szeresse.

A nemzet egyszer is Erzsébet királynét szerette meg, akire, mint szentre, védangyalára tekintett; de megszerette az első időkben a királyt és gyermekeit is. A király viszonzta ezt az érzelmet s a magyar trónon az lett a jelszava: „Bizalmam az ősi erényben.” Családjával együtt 1867. óta otthon érezte magát Budán és Gödöllőn. 1868. április 22-én a képviselőház elnöke, Szentiványi Károly, székéről felállva, jelentette, hogy ami háromszáz esztendő (1540. július 7.) óta nem történt, aznap magyar földön született a királyi család sarja. „Ujabb bizonyítéka ez — ugymond — annak a vonzalomnak, mely az uralkodópárban Magyarország iránt él s még szorosabbra fogja fűzni a nemzet és fejedelmek közti kapcsolatot.” 25-én Simor hercegprímás a budai várban Mária Valéria névre keresztelte a király „édes kis magyar lányát”, ahogy a boldog apa nevezgette. A dajka pedig még a bécsi burgban is magyar szóval, dallal csicsigatta, altatta a királyi gyermeket. Egy nőrva lap ki is fakadt, hogy a királyné udvarhölgyei majdnem mind magyarok s ott egyéb szót sem lehet hallani a magyarnál. Gizella és Rudolf mellé a király már 1868. februáriusában Rimely Károly pozsonyi kanonokot rendelte egyik tanítónak, 1871. szeptember 28-án pedig a szabadságharc egykori bajnokát, Rónay Jacint benedekrendi szerzetest bizta meg, hogy a trónörököszt a magyarok történetere tanítsa. Utasításul csak annyit mondott neki, hogy igazságot akar, tehát kövesse meggyőződését. Főlesztendő mulva, (1872. április 15.) a király meghívására Toldy Ferenc és Horváth Mihály, a hírneves történetírók is megjelentek az iskolai vizsgálaton és hazafias büszkeséggel haligatták, a trónörökös milyen lelkesülten és tájékozottan beszél „őseiről” — az Árpádokról. Később a király nagyon rendőn valónak találta, hogy a trónörökös megismerkedjék Kossuthnak minden fontosabb beszédével, még az 1849. évi függetlenségi nyilatkozat szövegével is. A királynéről akkor már tudták, hogy magyarországi Szent Erzsébet képe előtt este, reggel magyarul imádkoztatja kis leányát, Mária Valériát, aki négy nyelven gagyogott, de imádkozni csak magyarul tudott. A királyról is tudták, hogy hálsobájában az egyetlen nem családi kép — a Deák Ferencé. „Őszinte elismerés és gyöngéd figyelem az uralkodótól, hogy így megbecsüli ezt a nagy hazafit”, jegyezte meg Sano Tsunenotami japáni követ, mikor megmutogatták neki a budai várpalota berendezését.

A király népszerűségét az bizonyítja legjobban, hogy mind több és több adomát beszéltek róla.

Egyszer (1868) a király polgári ruhában hajtatott Gödöllőről Budapestre. A lánchidnál boszankodva látta, egy sváb fuvaros hogyan püföli lovait. Reá rivallt: „Nem tudja, hogy nem szabad kinezni az állatokat s hogy ezért befoghatják?” „Mi köze hozzá? — pattogott a legény. — A magam lovaival azt tehetem, amit akarok. Ebben a császár sem parancsol.” A rendőr, aki bekísérte, megmagyarázta neki, hogy ezuttal nem is a császárral, hanem a királlyal gorombáskodott.

Máskor a király Gödöllőn köpenyego galérlját felhuzva haladt végig. „Ejnye Ferkó, meg se látsz, mióta finánc strázsamester lettél?” — szólította meg egy asszony, aki azt hitte, hogy a testvére. „Jó asszony! — felelt a király — Ferenc vagyok ugyan, de nem a maga Ferkója s még nem vittem finánc strázsamesterségig.” A falusiak különben jól ismerték s nagyobb bizalommal álltak vele szóba, mint akárhány helyütt a földesurral. Mikor egy rókavadászat alkalmával Csömörön kíséretével együtt megpihent, a falusiak odasiettek, hogy friss cipők-

kal kedveskedjenek. A király vágott is magának egy karajt, s jóízűen megette, de a további kínálgatást megköszönte: „Én már jóllaktam, — hadd maradjon maguknak is.” De már mi ezt a király uraiméknak szántuk — erősködött az egyik gazda — s ha már itten meg nem eszik, vigyék el utravalónak.* A királynak tett szett a szivesség; egy aranyat adott a gazdának, a cipőt pedig csakugyan magával vitte. Egy ilyen vadászat után a királyi pár magánfogaton tért vissza a fővárosba. A soroksári ut végén a vámos annak rendje-módja szerint megállította őket; pénz azonban nem volt sem az urnál, sem az uriaszonynál, sőt a kocsis is csak nagy nehezen találta meg a szükséges piculát. A hosszas keresgélés alatt a vámos minduntalan mondogatta, hogy aki a vámhoz jön, hozzon magával cédula-pénzt. A király meg is fogadta a jó tanácsot. Pár hónap múlva Rákos felé kocsizott s letért egy mellékutra. A Gólyánál sorompó volt, a minek fölnyitására a szokásos piculát követelték. A király egy ezüst forintost nyomott az ör markába; de nem is hallott most már olyan leckét, mint a multkor.

Egyszerű vadászruhájában egyszer-másszor nem ösmerték meg a királyt. 1880. okt. 27-én a főtí határban vadászgatva, a halmosi dűlőnél beszédbe ereszkedett Kánya Mihály urammal. Elkérdezte tőle töviről-hegyire, mi je, mennyije termett, volt-e ára a gabonának, ki a főtí bíró, meg vannak-e elégedve vele stb. A főtí ember meg volt elégedve mindennel, még a bíróval is, csak azt nem értette, hová teszik azt a tengersok adót, amit a lakosokon „ellicitálnak.” Erről azután eszébe jutott a maga baja; megkérte az urat, hogy ha valami *belső embere* a királynak, ne engedje eladatni a két ökrét, a mit adó fejében épen most akarnak ellicitálni. Az ur mosolygott, vadászával fölíratta a főtí szegény ember nevét s még az nap tett róla, hogy bántódása ne legyen a két ökrnek. A király ösmerte az öreg Keresztes főtí postakocsiat, aki Fót és Rákospalota közt hordta a leveleket, csomagokat. Levasvadászatai idején Gödöllőről jövet majdnem mindennap találkozott vele; de az öreg a királynak sem tért ki. „Ó felsége tudja a törvényt — mondta, mikor miatt korholták. Tudja, hogy jussom van hozzá.” A király tréfálkozott is vele egyszer: meg akarta venni egyetlen lovát, a Szikrát, de az öreg semmiképen sem akart alkuba bocsátkozni vele. Mikor azonban besorozták a fiát katonának, fogta magát, levelet írt a királynak Bécsbe s azt az ajánlatot tette, hogy neki adja a Szikrát, ha cserébe hazabocsátja a fiát. Most azonban már a király nem ment bele az alkuba. Más főtíak is hozzá fordultak bajaikban; pl. 1889-ben Cseri Jánosné asszonyom, a kinek az ura verekedés közben főbe kollintotta a felebarátját s ezért befogták. „Az egész falu busul az én Jánosom után — panaszkodott az asszony. — hanem ha felséged olyan jó lesz, hogy haza bocsátja a börtönből, van olyan három hizóm, hogy nincs párja a faluban; leölettem egy lábíg, meginvitálom a torra az egész falut, felséges uramat is familiástul, de még az excellenciás igazságnak a miniszterét is.” A király, amint megszabadult tőle, mosolygva szólt Szilágyi Dezső igazságügyminiszterhez: „Viszontlátásra a főtí disznótoron.”

Különbömben más alattvalói a királyt nemcsak „biztatták” jóféle enivalóval, hanem küldtek is neki egy-egy kis kóstolót, ami különben mindig pénzébe került a királynak. Egyszer pl. egy mezőtelegi szatócás olyan szép südőt ölelt, hogy azt a hentes szerint „a király is meg ehetné.” „No, megmutatom, hogy meg is eszi” — mondta a telegi ember. Szépen megsütve bepakoította, felküldte a királynak; aki lehet, hogy nem evett belőle, de az bizonyos, hogy husz

aranytal jutalmazta meg jószívű alattvalóját. Levelet is bőségesen kapott a király, még pedig néha ugyancsak furcsa címzésekkel. Például: „Adasik Ferenc József ü felséginek Auszriai (Ausztriai) Házában 1877 Évbén Bécsben.” Egy aradi ember 1886-ban így címezte a levelét: „T. c. az öreg Ferenc József felséges császár és királyunk számára. Bécsbe vagy a hol lakik. Sürgős.” A levelek tartalma néha még furcsább. Például egy dunántúli földműves, a ki a pesti löversenyen már többször futtatott, sőt díjat is nyert, tudni szerette volna, hogyan vehetne részt a bécsi löversenyen. Levelet írt tehát a királynak, mert mást nem ismert Bécsben; őt azonban ismeri, mert már látta a budapesti futtatásokon. Kérte, „közölje vele a feltételeket.” S a király mindjárt utasította a személye mellett levő magyar minisztert, adja meg a szükséges fölvilágosításokat.

A kihallgatásokról is sok vidám történetet mesélnek. Egyszer egy nagycentki kovács mester (Bokor Nándor) jött megköszönni azt az érdemkeresztet, amit a királytól kapott. Hanem mindjárt hozzátette, hogy halála után az érdemkeresztet vissza kell adni, már pedig ő marandó emléket szeretne hagyni családjára a királytól. Elhozta tehát a király fényképét s most arra kéri, írja rá a nevét. A király szabadkozott, hogy nincsen nála írószerszám; a kovács azonban odanyújtotta saját ceruzáját, mire a király aláírta és átadta az arcképet. A mester megköszönte, eltette, de — nem mozdult. „Kiván még valamit?” — kérdezte a király. „Igen, felség! Kérem — a plajbászomat. Ezt a nagycentki iskolának adom emlékébe.” 1874-ben egy szegény asszony háromféle néven jelentkezett „audienciára” s mikor az előszobában a titkár felolvasta a névsort, mind a három névre felelt. „De csak nem három különböző asszony kelmed?” — kérdezte a titkár. „Nem, kérem alássan, csak egy asszony vagyok, de három uram volt; s mikor feliratkoztam audienciára, úgy gondoltam, hogy ő felsége előtt egyik uramat sem illik eltagadni.” Egy esztendő múlva az örkényiek álltak a király előtt, hogy igazságot tegyen a falu dolgában. A király megbiztatta őket, azután megkérdezte a legteremtesebb örkényitől: „Ön a falu bírója?” „Én vagyok, tekintetes uram!” — felelt a bíró. Az esküdt megrántotta a dolmányát, hogy jobban vigyázzon a titulusra. „Ne rángasson kend, mikor ő felsége előtt állok” — szólt reá a bíró boszankodva. A király mosolygva bocsátotta el a küldöttséget. 1878-ban a túri embernek meggyült a baja, mert magyar dohányért ezer forint birságra, vagy felesztendei büntönrre ítélték. Egyenesen a király elé vitte a dolgát. Instálom felséges kigyelmedet — szólt. Gondolja meg csak felséged, ha elvinné az exekució minden házi butorát, meg a mi kis földje, meg erő vagyona van; osztán elválasztanák attól a két rossz gebétől is, amije van az embernek, meg szegény kesergő családjától, aki bujában úgy siratná felségedet, mint a struccmadár az ő fiait s nem lenne feleségnek, a hova lehajtaná árva fejét s ü felsége pedig a szolnoki áristomba ülne!” A király nyomában meggondolta a dolgot, mert megkegyelmezett a szegény embernek.

A király környezete rendszeren nagyon megbotránkozott, ha tapasztalatlan emberek a szigorú illemszabályok ellen vétettek; azonban maga a király a világról sem érezte velők, hogy hibáztak. Mikor 1879. végén Budapesten az első bosnyák küldöttség járt, a király ebédre is ott tartotta a j alattvalóit. Ebéd végén illatos szájmosó vizet tettek a vendégek elé, s mit az egyik bosnyák a legfinomabb italnak névén, a királyra köszöntötte és fenékjéig kiitta. A többi bosnyák utána. A társaság nagyurak nála-

dezték, de a király egyet intett, egy hajtással kiürítette a csészét, s így bizony a finyas-uraknak is követniök kellett a példát, hogy a bosnyákok meg ne sértődjenek. 1887-ben a kolozsvári nemzeti színház diszeldadására érkező királyt a színház portása karonfogva segítette le hintájából, mit a király megköszönt, de a többiek ugyancsak szidták a portást, hogy így megfélemlíthetett magáról. A jó ember tehát egészen kétségbe volt esve, mikor másnap a kabinetirodába hitták. Elbucsuzott a családjától: azt hitte, hogy felségsértésért becsukják. Félóra múlva azonban diadallal jött haza: őt aranytal kapott azért, hogy segítette a királynak.

A talpraesett mondásokkal különben is szerepte hallani. Pl. mikor Kolozsvárt időzött, Tisza Kálmán elbeszélte neki. Szabó Károly, a jeles történetíró, kedélyes kuglizás közben hogyan akarta eltüntetni az összes államadósságokat. A király összehívta az összes hitelezőket; azt mondaná nekik: Pénzem nincs, de van sok országom. Azokat kiosztom köztetek s azután legyünk kvittetek. Nesze neked egyik Rothschild Ausztria, néked másik Rothschild Stájerország, teneked Bleichröder Karinthia. Mikor azután már nem maradt semmije, oda állana a magyarok elé s azt mondaná nekik: „Fiaim, magyarok! A hitelezők elvették minden osztrák tartományomat. Gyertek, foglaljátok vissza.” Így adóssága sem volna, országai is visszakerülnének. A király jót nevetett a kedélyes öreg ur tervének, de aligha fogadta el, mert Ausztriának és Magyarországnak együttvéve most is 8600 millió korona adóssága van.

A király ismételve, így különösen 1875. aug. 31-én is takarékosagra intette az országgyűlést; de nemsokára (1876. május 17) egy fogadtatás alkalmával elősmerte, hogy már elmentek a takarékoság legszélsőbb határáig s így semmit sem lehet törölni a költségvetésből. „Egy pontnál mégis lehet” — jegyezte meg a „legtakarékosabb” képviselő, Zsedényi Ede. „Nézze csak — szólt a király, a közelében álló Falk Miksára, a Pester Lloyd szerkesztőjére mutatva — a Lloyd nevet; mert ezt a tudományát ön onnan vette.” Különbömben maga a király ment előre jó példával. Valahányszor az ő ünneplésére készülődtek, mindig arra kérte a magyarokat és osztrákokat, hogy az ünnep költségeire szánt összeget inkább jótékony célokra fordítsák. Ő maga is fejedelmileg adakozott minden jótékony célra. De például mikor gr. Zichy Ferenc konstantinápolyi nagykövet 1874 november elején egy hadihajón sétát tett a Boszporuson, az erről tett jelentésre a király ezt a kérdést írta: „Ki fizeti a szenet?” A bíróságok újraszervezésekor megkérdezte minisztereit, minek akarnak a törvényszéki elnök mellé alelnököt is, holott ennek a dolgot akár melyik bíró elvégezheti. Kérdésével kétszáz ezer forintot gazdálkodott meg az országnak. Mikor 1875 június 14-én meghitták őt a bukovinaiak Ausztriához csatoltatásuk százados ünnepére és a nevet viselő cernovici egyetem megnyitására, egyenesen megmondta, hogy most nincsen pénze az utazásra; mert dalmáciai útja nagyon sokba került. Mindamellét saját magánvagyonára nézve sem Ausztriában, sem hazánkban nem fogadta el az adó alól való felmentést, úgy hogy a király Magyarország egyik legnagyobb adófizetője lett. Alig szentesítette 1875 május 14-én a vadászfegyverek megadóztatásá-

Csapataink elfoglalták Krajovát.

(Elvágtuk az orsovai oláh sereg visszavonulási útját.)

— Távirati tudósítás. —

Ma este fél nyolc órakor a következő hivatalos jelentést adták ki: A hadsereg főparancsnoksága hivatalosan közli, hogy délnyugati Oláhország fővárosát, Krajovát csapataink birtokukba vették.

A berlini Lokalanzeigernek jelentik Malmöböl: Take Jonescu a Kárpátokban folyó súlyos harcokról az Adeverulban írva annak a meggyőződésének ad kifejezést, hogy Romániának most kell a legnehezebb óráit átélni. Abszurdum arra gondolni, hogy Hindenburg hirtelen fel fogja adni Oláhország szétmorzsolására irányuló tervét. A helyzet igen válságos, mert az ellenség mindenütt, a széles körű védelmi intézkedések ellenére, előrenyomul. Most csak attól függ minden, hogy hogyan tartja magát a oláh nép.

A Novoszi című lapnak jelentik Jassyból: A Bukarest elleni utolsó légi támadást hat ellenséges repülő hajtotta végre. A repülők összesen hatvan bombát dobtak Bukarestre, melyek mind rendkívüli pontossággal találtak el céljukat és mindenütt borzalmas pusztítást vittek véghez. A bombázás után újból igen sokan elhagyták az oláh fővárost. Csodálatos, hogy a repülő támadások elleni védelemre irányuló legszélesebb intézkedések felmondták a szolgálatot. Nemcsak a királyi palota pusztult el, hanem a hadügyminisztérium és két postahivatal is áldozatul esett a repülők támadásának. Számos értékes és részben pótolhatatlan okirat elpusztult. A földművelésügyi minisztérium az utolsó hatóságokkal együtt elhagyta Bukarestet és Jassyba költözött. Jassyt hivatalosan Románia hadiszékhelyéül tették meg.

Az orosz határról jelentik: Az oláh átcsoportosítás befejeződött. Az átcsoportosítással kapcsolatosan egy új hadsereget állítottak fel Jankovescu tábornok vezetése alatt. A frontmögötti szolgálatra az egész oláh rendőrséget mobilizáltak.

A legutóbbi oláhországi sikerekről a Wolff-ügynökség a következőket jelenti: Oláhországnak a targui csatában szenvedett vereségével és a német-osztrák-magyar csapatok a nov. 18-iki áttörésével egész orsova-krajovai vasutvonalig, az Oláhország elleni hadműveletek új fázisába jutottak. Ez a gyors előretörés sokkal nagyobb jelentőséggel bír, mint a dobrudzsai áttörés, mert ezzel a sikeres áttöréssel csapataink benyomták az oláh siksághoz vezető kaput. Miután már októberben is elkeseredett nagy harcok folytak Oláhország északi részében a kulcsponthoz birtokáért, az oroszok leküzdésével a központi hatalmak nyomása most már napról-napra nő. E nyomással egyenlő mértékben terjeszkedik ki a front Predeál és Campolungtól északra fekvő legfontosabb két középpont mindkét oldalán, úgy, hogy végül a hegyekből a mezőségen és az oláh Kárpátok minden pontján

folytatódik a harc egészen az Olt melletti fekvő vidékig. A predeáli szoros területén november 5. és 11-ike között rohammal elfoglaltuk a Busténitől nyugatra fekvő magaslatokat. A töresvári szoros kijáratánál a támadók november 17-én a candesti-nemesti vonalig törtek előre, huszonöt kilométernyire délre a Vöröstorony-szorostól. Az oláhok mindenütt nagy szívóssággal védekeztek. Ellentámadásokat intéztek, azonban ezek a támadások rengetek nagy vérvesztésükbe kerültek, és ennek ellenére sem jártak eredménnyel, hanem még a napról-napra viharosabban előrenyomuló osztrák, magyar és német csapatokat sem tudták feltartóztatni. *November 18-án csapataink támadása annyira erőssé vált, hogy a védő őv a Zsil völgyben nem tudott helyt állni és szétpattant.*

Az oláhokat nagy csatában, a legszívósabb ellenállás ellenére is Targiunál rendkívül súlyos veszteségük mellett döntően megvertük.

A targui csata hasonlóan a konstanzei és a cernavodai csatákhoz, mérföldkövet jelent az Oláhország elleni háború történelmében. A központi hatalmak győzedelmes csapatai kihasználták sikerüket, a nagy akadályokon keresztül előretörték az oláh sikságra. Csapataink az oláhok támadásai ellenére is előnyomulóban vannak.

A targui csata újabb bizonyítéka az osztrák-magyar-német csapatok sikeres együtt működésének, a benső fegyver barátságának, a messzire tekintő vezetés mellett. Feltűnő, hogy az oláh polgári lakosság is részt vett ezekben a harcokban. Lesből lövöldöztek katonáinkra.

Az orsova—krajovai vasutvonal elvágásával az Orsovánál harcoló oláh kötelékek elvesztették egyetlen visszavonulási vonalukat.

Az oláh sikságra való betöréssel szemben Sarrail helyi jelentőségű sikere elhalványul.

A párisi lapok feltűnő mérsékléssel ünneplik Monasztir elfoglalásának hírét és annak a meggyőződésüknek adnak kifejezést, hogy ez a győzelem nem lesz hatással Mackensen és Falkenhayn tervszerű előrenyomulására. Oláhország veszélyeztetve van.

Allítólag illetékes helyről Stockholmból azt jelentik, hogy Oroszország lassúsága, mellyel csapaterősítéseit Romániának küldötte, kapcsolatban állott azzal, hogy Oroszország Konstantinápoly teljes birtokát követelte. Az entente hatalmai kénytelenek voltak ezt a követelést megadni és Oroszország csak ekkor kezdte meg csapatok küldését Románia segítségére.

szóval szor (1872. XLII.) törvényt, azonnal vadászjegyet váltott magának, s 1886. februárius elsején, mikor (az 1885 május 11-én szentesített IX. t.-c. értelmében) megnyitá a postatakarékpénztár, az első betevő 300 forinttal maga a király lett. Saját háztartásában sem szerette a pazariást. Bécsi palotájában esténként kétszáz gyertyát égettek, vagy kellett volna égetni, de voltaképp egy tucatnál több alig fogyott el. A megmaradt gyertyákat ősi szokás szerint a király komornyikja kapta, aki természetesen eladta valamennyit. Egyszer 1882-ben ajánlatot tett gr. Andrássy külügyminiszter komornyikjának, hogy rendszeresen és olesón ellátja őt gyertyával. Andrássy értesülvén az üzletről, figyelmeztette a királyt, aki mindjárt kérdőre vonta komornyikját. Mikor megtudta tőle, hogy ez ősi szokás, azt mondta: „Nos, ha olyan régi szokás, én sem változtatok rajta; de legalább egyszerű polgár embereknek adja el a gyertyákat, hogy ezek nyerjenek rajta.” 1870-ben Bécs egyik külvárosában hintaja összeütközött egy tükres kocsival s elszakadt az „istráng.” Du chov lakatos s ott a bajon egy jó erős kötéllel, de meg is kérdezte a császárt, hogyan használhat olyan rossz istrángot? — „Hja, barátom — mosolygott a császár, — ha jobb nincs, be kell érni olyannal, amilyen van!”

De minden adománál nagyobb hatást tett egy gödöllői ebéd híre. — Gróf Ráday Pál gödöllői szolgabíró egy alkalommal a király vendége volt; de sehogysem akart inni a jóféle borokból. Végre maga a király kínálta meg: „Igyék, hisz, egy pohár bor a hazáért meg nem árt!” A gróf meglepetve hallotta ezt az idézetet Vörösmarty Főti dalából, melyre még Kiss Pál taníthatta a királyt. „Engedje meg akkor felséged — szól megindultan, — hogy folytassam a költő szavait: „A legelő magyar ember a király... Éljen a király!” „Addig éljen, míg a honnak él!” — tette hozzá a királyné. S magyarosan koccintottak. De mikor ennek híre futott, minden jó magyar családban összecsendültek a poharak s éltették a királyi párt, mely most már igazán megtalálta a magyarok szívéhez vezető utat. Maga Kossuth is úgy nyilatkozott (1869 nov. 15), hogy „ha egy európai fergeteg Ferenc József császár és király fejről az osztrák császári koronát le találná fujni, abban a percben hazamenne és a csak magyar királyiá redukált Ferenc József irányában az alattvalói hűség kötelékét elfogadná.” S három esztendő múlva is (1872) tiltakozott, mintha azt mondta volna egy francia hirlap (a République Française) levelezőjének, hogy nem lép addig magyar földre, míg ott a Lothringen-ház uralkodik. Ausztria és a külföld nem is értette meg sohasem, a magyarok még a Kossuth nevenapján vagy március 15-én rendezett lakomákon is miért emelik az első poharat a királyra? Hogyan tudják szívóskodni egyszerre mindakét férfiut? Ezt csak az értheti meg, aki betéve tudja a mi hazánk utolsó négy századának viharos történetét.

* A király különösen szerette öreg komornyikját, Hannakampf Antalt, aki ötvennégy esztendőig állt udvari szolgálatban. A gödöllői vadászaton a környezet megindulva nézte, viharos időben az öreg mint kényszerítette urára a köpenyvet s mily apai gyöngédséggel kötötte fel nyakkendőjét, hogy meg ne hűljön. Mikor a hű szolgáló nagy beteg lett, a király naponként jelentést tettetett állapotáról s halálát (1886. aug.) őszintén meggyászolta.

Oláh uralom Orsován.

(Két kivégzés. — A milliomos halálveszedelemben.)

— Az Aradi Közlöny tudósítójától. —

Az orsovai román uralomnak két ártatlanul kivégzett polgári személye van. Egy férfi és egy asszony. Egy *Teleki* nevű napszámos, favágó, aki Lugosról származott évek előtt Orsovára, az utcán ment, amikor egy román tiszt megszólította.

— Mi vagy te, — szólott hozzá a román tiszt oláh nyelven, — román, magyar vagy német?

— *Magyar vagyok* — válaszolt *Teleki* — és az is maradok.

Az oláh katonatiszt erre magához intette a legközelebbi őrzőjét és elfogatta *Teleki*-t. Még aznap összeült egy hevenyészett rögtönítélő haditörvényszék, amely *Teleki*-t halálra ítélte. A tárgyaláson azt mondták *Teleki*-nek, hogy tegye le a román királynak szóló hűség- esküt. A felelet határozott-tagadás volt.

— Nem, — mondta *Teleki* — *hamisan esküdnék, ha arra tennék fogadalmat, hogy ezentul jó román leszek. Jó magyar vagyok, az voltam eddig és ezentul is az akarok maradni.*

A haditörvényszék megbotránkozott ezen a konokságon s *Teleki*-t halállal büntette meg érte. A szegény embernek még annyi időt sem engedtek, hogy nagyszámu családjától elbueszított volna. Alighogy kihirdették előtte a rögtönítélő bíróság halálos ítéletét, kivezették, a fal mellé állították és hat katona agyonlőtte. Mondják, hogy *Teleki* nagyon bátran, félelem nélkül halt meg. *Teleki* mártírhalála annál imponálóbb, mert *Teleki* mint szociálista agitátor volt azelőtt ismeretes s mindig a nemzetköziséget hirdette. Ebben a háboruban különben nem ő volt az első szociálista, akinek a lelkéből a háborus zivatar kiváltotta a eszmékkel mesterségesen eltakart hazaszeretetet. Családjára iránt nagy volt a részvét és az orsovai polgári lakosság titokban segítette őket.

Karolini Ferencné, irodaszolga felesége, a második áldozat, akit az oláhok őrületükben agyonlőttek. A férje a többi hadköteles orsovai férfival augusztus 29-én hagyta el Orsovát és azóta Karolininé egyedül maradt. Kicsit szabadszájú asszony volt, éles nyelve miatt nem egyszer került már a járásbíró elé, ahol pletykázkodás miatt kellett felelnie. Az oláh uralom idején azonban mégis megbabolázta a nyelvét. Nem járt sehová, hiszen nem is járhatott, mert az oláhok nem tűrték, hogy a polgári lakosság sokat mutatkozzék az utcán. Teljesen visszavonultan élt. Egy nap aztán megtörtént, hogy egy oláh katona, amint az utcán ment s benézett Karolininé házának tágas pinceablakán át a pincébe,

egy telefonkészüléket látott

ott a földön. Azonnal elsietett a parancsnokságra s jelentette ezt Kuritza őrnagynak, aki több katonát vett magához és elment Karolininé lakására. A belépés után azonnal pofonvágta a katonák láttára meglepett asszonyt s ráfordított:

— Hogy kerül a telefon a te házádba, te magyar...

Olyan szót mondott az őrnagy, mely nem irható le, de amely legnagyobb megsértése a nőnek.

— Micsoda telefon? — kérdezte Karolininé, aki nem tudta, hogy mit mondtak neki — nincsen nekem semmi telefonom.

— Hát a pincében?

— A pincében szomszédoké.

Kuritza erre megparancsolta a katonáknak, hogy vezessék le a pincébe s maga is utánament a menetnek. Karolininé akkor látta meg, hogy a pince padlóján valóban ott fekszik egy telefonkészülék. Hogy honnan került oda, arról fogalma sem volt. Valószínűleg bedobta azt valaki, aki szabadulni akart a kellemetlen szerszámtól. Lehet, hogy azt más egyéb holmival együtt valamely oláh katona rabolta valamely lakásban, de aztán rájött, hogy semmi haszna belőle s azt a legelső alkalmas helyen — s ilyen volt Karolininé nyitott pinceablaka — eldobta.

Kuritza őrnagy tagadásnak vette Karolininének azt a esküdözését, hogy a telefonról mitse tud s még annyi időt se vett magának, hogy meggyőződhetett volna, hogy sem a pincében, sem pedig az egész házban nem volt a telefonkészülék használatához szükséges vezeték. Erről pedig kevés fáradsággal első tekintetre meggyőződhetett volna. Az asszonyt le tartóztatottnak nyilvánította és katonáival elvezettette.

Egy óra mulva Kuritza őrnagy elnökletével összeült a haditörvényszék és Karolininé

golyó általi halálra ítélte.

Az ítéletet az asszonyon öt perc mulva végre is hajtották.

Igen kevés hiba volt annak, hogy Rohrer kereskedőt is nem lőtték agyon az oláhok. Rohrernek a Duna partján, a hajózási hatóság épülete mellett van nagy üzlete. A hetven esztendő és milliomos Rohrer augusztus végén, amikor mindenki, aki csak tehette elmenekült Orsováról, nem távozott el, mert nem tudta elhagyni kedvence virágait. Rohrer ugyanis paszszionátus kertész, aki vagyonánál fogva megengedheti magának, hogy a legértékesebb s a legritkább virágokat tenyessze. Megmaradt a városban, hogy virágait tovább is ápolhassa, öntözhesse s azt gondolta magában, hogy koránál fogva nem lesz semmi baja. Jó darabig nem is volt semmi kellemetlensége, amíg aztán egy szép napon egyszerre csak beállított hozzá hat katona. Miután az üzlet zárva volt, a katonák az udvaron átmentek abba és rabolni akartak. Rohrer tiltakozott ez ellen, lármázott, de a katonák még nagyobb lármát s ordítást csaptak. Rohrer hangosan hívta segítségül a szomszédait, a rabló katonák pedig igyekeztek őt tulkiabálni.

A véletlen úgy akarta, hogy a szerb parton levő ütögek egyike éppen abban az időben adjon le néhány lövést a városra. És ugyancsak akkor ment a Dunaparton egy román tiszt, akinek láttára felhagytak a román katonák a rablási szándékkal, de boszúból azt állították, hogy a bolgárok csak azért lőnek most, mert Rohrer

kiabálásával rábiztatta őket.

A tiszt revolvért rántott, ráfogta Rohrerre és majdnem azon volt, hogy elsüsse a fegyvert. De aztán mégis elgondolta, hogy kiabálással valamely ütöget a lövésre figyelmeztetni még akkor se lehetett volna, ha az egyenesen szemben állott volna a tulsó parton. A tiszt beerte azzal, hogy vaskos gorombaságu figyelmeztést mondjon Rohrernek s azzal odébb ment, a katonáknak pedig megparancsolta, hogy takarodjanak el.

Az oláh katonák és az oláh tisztok Orsován egyáltalán úgy viselkedtek, ahogy az el-

bizakodott, az egész világot lenyűgözni képes hódítók szoktak viselkedni. Gőgösök, hencegők voltak és hatalmi fölényüket éreztették a városban visszamaradt polgári lakossággal. Két hónapnál tovább tartó uralmuk alatt úgy beszéltek a civilekkel, ahogy azt a cézároknak szokták. A nép azért mindig rettegett tőlük és utálta őket. Parancsaiknak csak azért engedelmeskedett, mert azokat sokszor ütegeknek és halálbüntetésnek a kilátásba helyezésével tették nyomatékosabbá. A két parancsnokról, Kuritza és Alliman őrnagyokról, elismerik ugyan, hogy nem engedték meg katonáknak, hogy Orsován is elkövessék azokat a kegyetlenségeket és becstelenségeket, amikkel az oláhok más általuk megszállott vidéken átkozották tették a nevüket, de ennek oka talán azért volt, mert úgy Kuritza, mint pedig Alliman Délmagyarországról szakadtak ki Romániába s mert országunknak éppen ezen a részén ismerőseik s rokonaik vannak s a többi lakosság aránylagos kimelésével ezeket is kimélni akarták. Meg aztán az a cél vezette őket, hogy „enyhe” bánásmódjukkal megnyerjék a magyarországi románok szimpátiáját.

Az Orsován időzött román tisztok közül csak egy van, akinek nevét a lakosság még most is hálával s köszönettel emlegeti. Ez az egy sem volt azonban román. Egy Klein, vagy Fein nevű s német eredetű ezredorvos az, aki jó szívvvel viseltetett a polgári lakossággal szemben s a rája szorultakat szívesen kezelte. Végigjárta a polgári lakosság házeit s ahol betegét talált, azt gyógyította. Gyógyszereket is adott és sem ezekért, sem pedig az orvosi látogatásokért senkitől nem fogadott el pénzt. Sokakat gyógyított meg s meggátolta azt, hogy a városban esetleges járványok üssék fel a fejüket. Egy Trefni Anna nevű cselédnek ő mentette meg az életét. Amikor benyomulásul előtt a románok bombázták Orsovát, Trefni Anna tizenhárom sebet kapott s hrappnellszilánoktól, Schwarz Tivadar orsovai orvos meg kezdte sebeinek kezelését, de másnap már e kellett menekülnie. A románok már napok óta bent voltak a városban s Trefni Anna sebei már üszkösödni kezdtek, amikor tudomást szerzett róla a román ezredorvos. Azonnal felkereste s megkezdte kezelését. Trefni Anna már jobban van és járni tud a lábain.

Minisztertanács. Budapestről jelentik: Mi délután két órakor Tisza István gróf miniszterelnök elnökletével minisztertanács volt, melyen a kabinet minden tagja részt vett. A jegyzőkönyvet Drasche Lázár Alfréd minisztertanácsos írta.

Zsirjegyek a fővárosban. Budapestről telefonálja tudósítónk: A főváros tanácsa ma hirdetményt tett közzé, amelyben bejelenti, hogy november 23-án életbe lépteti a *zsirjegy-rendszert*. Mindenki, akinek hatóságüzletekre érvényes élelmiszer vásárlásra jogosító igazolványa van, kap zsirjegyet, amelylyel hatósági üzletekben zsirt, hajat, szalonnát és vaját vehet. Minden személy egy jegyre 20 deka zsirt kap, de egy kilónál többet egyszerre senki sem vásárolhat. A hatóság a következőképp állapította meg a zsirárakat: szalonna 8 korona 40 fillér, hajt 9 korona 30 fillér, zsir 9 korona 40 fillér, vaj 10 korona kilónként.

Meghalt a király.

(A betegség. — Hivatalos jelentés a halálról. — Budapest és Bécs gyásza.)

— Bécsi tudósítónk telefonjelentése. —

Őfelsége haláláról kiadott hivatalos jelentés így szól: Bécs, november 21. A császári Wiener Zeitung külön kiadása jelenti, hogy ő császári és királyi apostoli felsége I-ső Ferenc József ma, november 21-én este kilenc órakor a schönbrunni kastélyban esendesen elhunyt az Urban.

Bécsből jelentik: Őfelsége állapotában ma délután annyiban állott be rosszabbodás, hogy hőmérséklet emelkedést konstataáltak.

Bécsből jelentik: Este kilenc órakor a király állapotáról a következő bulletint adták ki: Őfelségének jobb tüdejében tegnap képződött góc növekedett. A hőmérséklet reggel 38.1 volt, délután két órakor 39.5, este kilenc órakor 39.6 volt. Érverése 80, puhább. A lélegzetvétel gyorsult, harminc vétel egy percben. Étvágy csekély. Az erőállapot láthatólag gyöngül. Bécs, november 21. Kerzl dr. udvari orvos s. k., Ortner dr. tanár s. k.

A király mostani megbetegedése makacsabbnak mutatkozott, mint előző megbetegedései. Ezek a katharrális affektusok, amíg az utóbbi években könnyen multak el, most szokatlanul igénybe vették a király szervezetét. Orvosai azonban remélték, hogy sikerülni fog a király szervezetének leküzdnie a betegség mostani makacs megrohanását is.

Az utóbbi években a király a meghülés iránt általában igen érzékeny volt s mindig a legnagyobb gonddal kellett ő felségére vigyázni. Ilyen betegségek alkalmával mindig makacszkodott, orvosainak ellentmondott. Hiába akarták kimélni, egyáltalán nem akart tudni munkájának semmiféle megkönnyítéséről, nem lehetett arra birni, hogy kitűzött programján változtasson, munkára szánt idejét megrövidítse. Az orvosság ellen állandóan idegenkedést érzett és csak a legnagyobb rábeszélésekkel lehetett arra birni, hogy a szükséges szereket bevegye. Általában udvari orvosa, Kerzl minden lépésére ügyelt és a legkisebb baj konstataciója esetén azonnal érintkezésbe lépett kiváló orvostanárokkal és azokkal konziliumot tartott az esetleg betegeskedő király állapotáról.

Három héttel ezelőtt Kerzl dr. észrevette,

hogy a király hangja fátyolozott, azonnal megvizsgálta őfelségét. Őfelsége ugyan tiltakozott ez ellen, kijelentette, jól érzi magát. Kerzl dr. a vizsgálat után megállapította, hogy a király gégeje elnyálkásodott és sikerült őfelségét arra rávenni, hogy magát Ortner tanárral megvizsgáltassa. A professzor kijelentette, hogy Kerzl dr. diagnózisa helyes, de a király a professzorra sem hallgatott és sem orvosságról nem akart tudni, sem pedig munkabeosztásának megváltoztatásáról. Sőt inkább azon panaszkodott, hogy rövid a nap és sok hivatalos dolgát így sem tudja kellőképpen elvégezni.

A király mostanában is, mint mindig, egy negyed négykor kelt és öltözködése után keltette el első reggelijét. Egyetlen nap sem maradt el, hogy számos kihallgatást ne adott

volna. Néhány nap óta az első időben tapasztalt szimptomákhoz még meg-megújuló krakogás volt észlelhető. Ortner professzor újból megjelent a királynál, megvizsgálta s megállapította, hogy eltekintve a hülés szimptomáitól, a király érverése jó. A király is kijelentette, hogy jól érzi magát.

A király a betegség egész lefolyása alatt minden reggel frissen hagyta el hálószobáját és csak annyiban változtatott életmódján, hogy a rossz időjárás miatt napi félórás sétáját elhagyta és azt nem a schönbrunni parkban, hanem a palota nagy galériájában végezte. A galéria ablakából nézegetett le a parkba.

Két héttel ezelőtt gyomorbántalmak járultak a fent említett szimptomákhoz, de éjszakai jők voltak és zavar nélkül folytak le.

A szokásos szivarjáról nem tudott lemondani. Vaesora után öt órakor most is félig elszívta szivarját. Ezzel napi munkája be volt fejezve. Ekkor megjelent a királynál Kerzl dr. Őfelsége ezután bevonult hálószobájába. Ekkor állapota egyáltalán nem volt aggasztó, úgy, hogy Kerzl dr.-nak nem is kellett a király közelében maradni, csak egy lakáj maradt a szomszédos szobában.

A katharus makacssága az orvosoknál aggodalomra adott okot, habár az egyelőre csak a torokban volt, a légeső és a tüdő szabadon volt. Az orvosok félték, mert a király 1914-ben a lélegző szervek lobbosodásában szenvedett, aminek egy könnyű torok katharus lett a következménye. Sajnos, ez a félelem szomorú valósággá vált, amidőn a mult hét végén a hő felemelkedett. Ennél fogva az állapotát komolyabban kellett megítélni. A király ezen a napon is megtartotta a szokásos fogadtatásokat. Mária Valéria főhercegnő, a király leánya, aki az nap érkezett meg Walseeből Schönbrunnba költözött, hogy apja mellett legyen. Dél előtt és délután Mária Valéria meglátogatta a királyt. A következő napon a temperatura normális lett és reménykedni lehetett.

A következő reggel azonban beállott a szomorú fordulat.

A hő ezen a napon ismét felemelkedett, de a felség azért elhagyta hálószobáját és tovább dolgozott. Fogadtatásokat tartott. Megjelent ezen a napon a királynál Hötzenndorfi Konrad is.

A hőmérséklet egész nap nem csökkent, sőt estére még jobban felemelkedett. Ortner tanár a következő napon megjelent a Schönbrunnban is megállapította, hogy a hő nagyobb, de érverése nyugodt volt, étvágya azonban csekély.

Ezen a napon is befejezte az uralkodó munkanapját és egy órai kihallgatáson Frigyes főherceg részletes jelentést tett a hadihelyzetről. Az egész nap fogadta még a trónörökös és Zita főhercegasszonyt. Több mint egy órán át maradtak a felségnél. A hétfőről keddre virradó éjjelt a király nem töltötte jól. Száraz köhögés zavarta nyugalmát és reggel fél négykor, mikor őfelsége elhagyta ágyát, fá-

radt volt és levert. Korán reggel Ortner s Kerzl megállapították, hogy a láz nem csökkent, megállapították azt is, hogy a fáradtság és a láz a száraz köhögési ingerre vezethet vissza. A góc, amelyet a jobb oldali tüdő megállapítottak, nem terjedt.

Az orvosok azonban még mindig remélték, hogy a király szívós természete most is leküzdje a bajt. Sajnos a láz egész napon át tartott, sőt a nap folyamán emelkedett is. Midőn az első délutáni órákban Ortner tanár megjelent a királynál a legnagyobb aggodalommal állapította meg, hogy az érverés is gyorsabb és őfelsége testi ereje hanyatlik.

Nyitva a schönbrunni park kapuja . . .

Őfelsége utolsó óráiról még a következőket jelentik:

Az orvosok a ma reggeli vizit után már tisztában voltak azzal, hogy csak igen kevés remény van arra, hogy mostani betegségéből őfelsége szerencsésen felépüljön. Reggel a király még elhagyta ugyan ágyát és dolgozószobájába ment, de csakhamar fáradtan dőlt le egy karosszékre, melyet azután többé nem is hagyott el. Már reggel nagyon gyengének érezte magát, az első reggelinél csak igen kevés tejet vett magához, a második reggelinél pedig már egyáltalán semmit sem tudott enni. A nap folyamán a hőmérséklet egyre emelkedett, később hideglelés is fellépett. A királyt szomjusági érzés gyötörte és a légzés, valamint az érverés, amely addig normális volt, most aggasztó szimptomákat mutatott. Mária Valéria főhercegnő állandóan a betegnél tartzkodott, valamint Kerzl dr. is. Déli egy óra után váratlanul nagy erőhanyatlás állott be, őfelsége mereven mozdulatlanul feküdt, száraz köhögési inger és légzési nehézségek váltakozva kínozták. Két óra felé a szívverés is gyengült. A szivgyengeséget az orvosoknak sikerült megszüntetni, de a rohamos erőhanyatlás, valamint a 39 fokot meghaladó láz mutatták, hogy nincs már remény. A királyi ház tagjait rögtön értesítették a katasztrófa közelségéről. A trónörökös és felesége, majd Mária Jozefa főhercegnő és egymásután a többi főhercegnők is a palotába érkeztek. Este érkezett meg a király legidősebb leánya, Gizella bajor hercegnő. Mária Valéria főhercegnő este kilenc órakor az északnyugati pályaudvarra ment, hogy leányát várja. Midőn őfelsége állapota egyre rosszabbodott, udvari kurirt küldtek utána és mire a főhercegnő visszatért a kastélyba, addigra a király már kiszenvedett.

A délutáni órákban az udvari plébános halotti szentséggel látta el a királyt. Őfelsége ekkor öntudatánál volt és mély áhitattal végezte az egyházi szertartást. Este hét órakor Ortner tanár újból megjelent a palotában és miután megvizsgálta a nagybeteg, megállapította, hogy minden orvosi segítség már hiábavaló, a király élete már csak órák kérdése. A vizsgálat szomorú eredményéről kiméletes módon értesítette a királyi család tagjait. Minden halálközvetlen nélkül, öt perccel ki-

lenc óra után, őfelsége kiszemelt. A halottas szobában jelen voltak a királyi családnak Bécsben időző összes tagjai.

Kezeit imára kulesolva, békésen, szeliden nyugszik a halott. A holttestet két szárnysegéd őrzi.

A schönbrunni park két nagy kapuja, a melyeket máskor este kilenc órakor be szoktak zárni, ma nyitva maradt és a bécsi nép még késő éjszaka is nagy tömegekben vonult a palota elé.

Gyászol a császár-város.

A schönbrunni palota előtt a király betegsége óta mindig óriási tömeg várta a híreket őfelsége állapotáról. A német császár, a bolgár király, a szultán és a semleges államok uralkodói naponta kétszer kaptak jelentést a király állapotáról.

Bécs részvéte rendkívül nagy. Egész délután, de különösen a délutáni hivatalos jelentés kibocsátása után ezrével vándoroltak az emberek a schönbrunni palota elé és izgatottan várták a híreket. Midőn az esti órákban kiadták az új bulletint, az izgalom fokozódott, mert abból már kiolvasták az emberek, hogy őfelsége állapota a legkomolyabb. Tekintettel az izgatott és feszült hangulatra, este a közönség már alig kereste fel a kávéházakat és mulató helyeket. Tizenegy órakor rendőrtisztviselők és rendőrök közölték a gyászhirot az összes mulató helyeken, a zenét azonnal félbeszakították, a közönség kisért az utcára, ahol a késő éjjeli órákig is izgatottan és leverten tárgyalták a megrázó eseményt.

Eljen az új király.

Este tíz óra után érkezett az első hír Budapestre a király haláláról, de hivatalosan csak tizenegy óra felé erősítették meg a gyászhirot. A fővárosi rendőrség kevéssel tizenegy óra előtt kapta a belügyminisztériumtól a hírt, amelynek vétele után rögtön értesítették az összes mulatóhelyeket. Mindenütt azonnal megszüntették az előadást, a közönség pedig mélyen megdöbbenve fogadta a lesújtó közlést. A fővárosi Orfeumban az igazgató néhány szóban közölte a halálhírt, nagy konsternáció keletkezett, majd valaki elkiáltotta magát: „Eljen az új király.” Az összes jelenlévők felálltak erre és zajos éljenzésbe törtek ki, majd a közönség elhagyta a mulatóhelyet. A rendőrök ezután a zenés kávéházakba mentek, a zene mindenütt elhallgatott, az emberek elhagyták a kávéházakat és a késő éjjeli órákig az utcán tárgyalták a mélységesen leverő hírt.

Allandó minisztertanács.

Tisza István gróf miniszterelnök a király halálhírének vétele után rögtön összehívta minisztertanácsait tanácskozássra, de az éj folyamán később elutazott Bécsbe. Vele együtt utazott Rosner Ervin báró, a király személye körüli miniszter is. A miniszterek a miniszterelnök távozása után is még együtt maradtak és a késő éjjeli órákig tanácskoztak.

A miniszterelnök vonatához szalonkoecist csatoltak, amelyen Albrecht főherceg, Frigyes főherceg fia utazott Bécsbe.

Tisztelettel kérjük

azokat a t. tábori előfizetőinket, akiknek a tábori postaszámuk megváltozik, hogy egyidejűleg a régi tábori postaszámukat is írják meg, mert ellenkező esetben a lap fontos küldésében tennakadás állhat be.

Oroszország kívánja

Románia bukását.

(Csernovic az idegen uralom alatt.)

— Az Aradi Közlöny tudósítójától. —

Magasrangú katonatiszt, aki a Háromország határán járt és egy fogoly orosz törzstiszttel utazott együtt, mondotta el azokat, amiket a törzstisztől hallott a megszállott Csernovicról:

— Csernovic jelenleg egy nagy katonai tábor. Különösen sok tűzérseget összpontosítottak az oroszok. Két hónap óta egy tiszt iskolája is van a városban, amelynek körülbelül nyolcszáz növendéke van. Rendkívül sok ujjoncot hoztak a városba, akiket itt képeznek ki. Az utcai forgalom igen élénk. Igen sok orosz tiszt és hivatalnok elhozta a családját és ezeknek sok idejük van, mert a kávéházak állandóan zsúfoltak és igen vig élet folyik bennük. Az utcák élete délelőtt nagyon színes és tarka. Az oroszok két katonai zenekart is hoztak Csernovicba és hetenkint kétszer a városháza előtt ténzene van. Az élelmiszerek, amelyek eddig sem voltak drágák, az utóbbi időben olcsóbbak lettek. Ez, egy Pétervárról küldött polgári kormánybiztos fáradozásának köszönhető. Az oroszok arra törekednek, hogy a város lakossága meg legyen velük elégedve és igen kiméletesen bánnak velük. A rendet orosz rendőrség tartja fenn, a vezetője azonban egy csernovici polgár. Az első időben az orosz katonák a külvárosokban garázdálkodtak és fosztogattak, amióta azonban a városparancsnok elfoglalta állását, ilyen esetek nem ismétlődtek meg, mert nagy súlyt helyeznek arra, hogy a lakosságot semmi kár ne érje. Ha tisztet szállásolnak el magánháznál, akkor a következő eljárás kötelező: a tiszt jelentkezik a városi tanácsnál és ott kap szállásutalványt. Ezzel és egy városi tisztviselőnek a kíséretében elmegy a kiutalt lakásba, ahol a tiszt jelenlétében a polgári tisztviselő leltárt vesz fel az ott talált ingóságokról és amikor a tiszt elköltözik a lakásból, a hatóság küldöttje igazolni tartozik, hogy a leltárba vett berendezési tárgyak közül semmi sem hiányzik és semmi sincs megrongálódva.

— Csernovicban hus van bőven, liszt azonban már kevesebb, cukrot pedig alig lehet kapni és egy kiló cukornak az ára négy rubel. Ellenben vaj és tojás igen sok van és rendkívül olcsó.

— A katonai forgalom az Itzkán—Csernovic—Kimpolung közt vezető vasuton bonyolódik le. Ezen a vasutvonalon óriási katonai tömegeket és tűzérseget szállítottak és az oláh frontra is ez a vasut viszi az erősítéseket. Az egész Letschitzki-hadsereg elvonult Romániába.

Az orosz tiszt a következőképp nyilatkozott Letschitzky és Keller tábornokokról: Az előbbi egy rendkívül nagytehetségű, az udvarnál és a tisztikárnál épp úgy, mint a legénységénél igen népszerű tábornok, mert van esze, de van szíve is. Tökéletesen beszél németül, franciául, angolul és olaszul.

— Igen markáns megjelenés az orosz hadvezérek karában Keller tábornok. A német eredetű katonának megbocsátották származását, mert a cárné, aki ugyancsak német vérből született, mindjárt a háboru elején keresztül tudta vinni, hogy legalább a magasabb katonai körökben megszűnjék a német üldözés és így sok német származású tiszt megtarthatta vezető szerepét. A cárné a háboru kitörésekor nagyon bánatos volt és tájékoztatóan gyakran

kifejezést is adott. Igen jól értesült minden eseményről, de egyáltalában nem gyakorol semmiféle befolyást. Csendes megegyezés, hogy az udvar legszűkebb családi körében a háborúról minél kevesebbet beszélnek.

— Oroszországban már régóta belátjuk, hogy a központi hatalmak ereje nem törhető meg. Sajnos, az angol befolyásnak sikerült felülmaradnia és minden olyan mozdulatot, amely bizonyos irányra törekszik, elnyom. Az angolok agitátorokat és ügynököket fizetnek Oroszországban és Franciaországban és ezeknek a hálójuk mindenütt ki van feszítve. Mi gyűlöljük az angolt, de csak a zsebünkbe merjük kezünket ököltre szorítani. Mindenki látja a hatalmukat és senki sem mer elkeseredésének nyilvánosan kifejezést adni.

— Az orosz hadseregben a német-osztrák-magyar katonát sokra becsülik, de gyűlölnek különösen a németeket. Mi oroszok az érzelmek emberei vagyunk, ezért a németek fölénye bánt bennünket. Az orosz tisztnek véleménye szerint néhány olyan ember, aki göresösen ragaszkodik a hatalmához, okozta ezt a háborút, de egyszer mégis csak általános lesz az a belátás, hogy Anglia szövetsége nekünk mégis csak káros. Teljesen alaptalan az a vélemény, amely az ellenséges külföldön terjedt el felőlünk, mert mi egyáltalában nem vagyunk kimerülve és embertartalékjaink sohasem meríthetők ki, legfeljebb csak a hadianyagunk, de az is egyszer sok idő múlva. Ez utóbbi siettetheti a háboru befejezését. Romániával szemben semmiféle szimpátiát nem érzünk és bármennyi vezércikket irjanak is a lapjaink, nincs olyan orosz ember, aki szívből ne kívánja, bár elveszteni végre Románia az önállóságát.

Csapataink közelednek Krajovához.

Budapest, november 21. (Hivatalos.) A főhadiszállás jelenti:

Keleti harctér:

Károly főherceg vezérezredes hadsereg harcvonala:

A Zsil-völgy mindkét oldalán harcoló szövetséges haderők az ellenséget tovább üldözik. Közelednek Krajovához. Az Olt folyótól keletre, Sacenitől délre fekvő magaslatokat elfoglaltuk. Campolungtól északra az ellenség folytatja támadásait. Fáradozásai azonban újból hiábavalók voltak. Kövess tábornok hadseregénél, Ludova területén a német vadászok sikeres portyázást végeztek.

Lipót bajor herceg vezértábornagy hadseregének harcvonala:

Csekély a harci tevékenység

Olasz harctér:

Egy mélyen tagolt ellentámadás: csapataink által nem rég elfoglalt árkok ellen, Bigliától délre, visszautasítottunk.

Délkeleti harctér:

A császári és királyi csapatoknál nincs ujság. Hófer altábornagy, a vezérkari főnök helyettese. (Miniszterelnökség sajtóosztálya.)

Arad veszteségei a tengeri halon és a zsiron.

— Az Aradi Közlöny tudósítójától. —

A közönség köréből számos panasz érkezett már úgy a sajtóhoz, mint a városi tanúcs-hoz a hatósági üzletek kezelése miatt. A panaszok a hatósági üzletet nem mint intézményt kifogásolták, hanem azok vezetését kritizálták és azt hangoztatták, hogy ilyen kezelés mellett az üzletek nem prosperálhatnak és a város előbb-utóbb nagy összeget fog vállalkozásaira ráfizetni. Az alább közlendő két eset, sajnos, igazolja-e panaszok jogosságát.

Mint ismeretes a város a tulajdonában volt sertések levágását Simandán György hentesre bízta azzal, hogy a húst ő fogja kimeríteni, a zsirt pedig átadja a városnak a hatósági üzletekben való árusítás céljából. Legutóbb fokozatosan harminc darab sertést vágta le és a közönség azt hitte, hogy a hatósági üzletekben olesó hájhoz és szalonnához fog jutni. Eddig azonban a közönség egy dekagrammot sem látott az olesó árucikkből. A hatósági üzletekben azt állították, hogy a közönség nem érdeklődik a zsirszalonna iránt, amiből azt az optimista következtetést vonták le, mintha a publikum teljesen el volna látva zsirral és szalonnával és még az olesó zsirszalonnára sincs szüksége.

Az Aradi Közlöny szerkesztőségének sikerült megtalálni a magyarozatát annak, hogy miért nem érdeklődik a közönség a hatósági üzletek olesó zsir szalonnája iránt. A hatósági üzletekben ugyanis nem tudták szakszerűen kezelni az zsirszalonnát, meleg, tüledt, levegőtlen helyiségben egy rakásra hányva hagyták ezt a kényes élelmicikket és ennek következtében a drága zsirszalonna, enyhén szólva, szagot kapott. A rosszul kezelt üzletekben úgy akarták eltüntetni ezt a szagot, hogy fél kilogrammos és kilogrammos adagokat vízhatlan papírba csomagolták és így próbálták áruba bocsátani, hogy a közönség mindjárt a vásárlásnál ne érezze meg a kellemetlen illatot. A publikum orrát azonban nem lehetett a pergament papírral bedugni és még ki sem vitték a zsirszalonnát a boltból, már is vissza adták azt. A hatósági üzletekben ekkor elhatározták, hogy lemondanak a háj árusításáról. A több metermazsa mennyiséget tehát összeszedték és kivitték a vágóhidra, ahol most valami extra módszer segítségével igyekeznek a hájat szagtalanítani. Ugy értesülünk, hogy zsirra akarják felolvasztani, mert ettől remélik a szag elvesztését. Adja az Isten, hogy sikerüljön ez a kísérlet, mert ha balul üt ki az olvasztás, akkor a város igen tetemes összeget fizet rá erre a sertéskaandra. Még ha páv volt, vagy dinsztelt állapotban sikerül is élvezhetővé tenni a zsirt, már akkor is vesztesége van a városnak, mert a főzés következtében nagy sulyapadás áll elő.

Hasonló kellemetlen vállalkozása a hatósági üzleteknek a tengeri hal üzlet. Hetekkel ezelőtt a város negyvenegyezer korona értékű száraz tengeri halat hozatott Hamburgból. Fél esztendő előtt is kísérletezett már a város a száraz tengeri halakkal és az akkori jelentések szerint ez a cikk izlett is a közönségnek. A Hamburgból most hozatott tengeri halat azonban sehogysem tudja bevenni a mi publikumunk gyomra. Először a Kossuth-utcai gyári hatósági üzlet számára akarták rezerválni az élvezhetlen tengeri halat, azonban a gyári üzlet irányítója az első kísérlet után megállapította, hogy ez a cikk nem élvezhető és éppen

ezért visszautasította a tengeri halat. A tekintélyes mennyiségű drága portéka így szintén bekerült a vágóhid sülyesztőjébe és most ott várja feltámadását. Ez a hal állítólag csak akkor válik hussá, ha speciális vegyi kezelésben részesítik, ehhez az eljárásához azonban nálunk senki sem ért és így képtelenség a halat eladni. Volna azonban az értékesítésre nézve egy életrevaló megoldás: rendszeresíteni kell „tengeri hal vegyelemzését ellenőrző felügyelői állást.”

Ötödik nemzeti kölcsön.

(Az új hadikölcsön új típusa.)

— Az Aradi Közlöny tudósítójától. —

Ötödször fordul a háboruban álló nemzet a polgáraihoz, hogy nagy önvédelmi harcunk anyagi eszközeinek előteremtésében legyenek a segítségére. Kölcsönt kér az állam, mert a katonáknak pénzre, muniqóra, téli ruhára van szüksége, mindennel bőven el kell látni őket, hogy nehéz és küzdelmes munkájukat megkönnyítsék. Az első négy hadikölcsönünk meglepően fényes sikere azt mutatta, hogy az ország fiainak tulnyomóan nagy része tudja, hogy e részben mi a kötelessége.

Nagy örömmel alább közöljük a kölcsönjegyzésre vonatkozó lényegesebb tudnivalókat. Olyan előnyös befektetési alkalom kínálkozik itt a tőkepezések számára, hogy a kölcsön feltételeinek elolvasása minden hazafias szövegnek meggyőzőbb hatása a józanul gondolkodó és pénzügyi dolgokban csak némileg is járatos közönség előtt.

Nem áldozat, hanem a legjobb üzlet a hadikölcsön jegyzése. A hatszázalékos járadék, mely tényleg 6 és egynegyed százalékos kamatozást biztosít, vagy az 5 és fél százalékos törlesztéses kölcsön, melyet 105 százalékkal fognak visszafizetni, igazán nem szorul rá, hogy a jegyzésre külön is biztassák a tőkepezés embereket, akiknek pénze most 3 és egynegyed és 3 és fél százalékos kamatot hoz a bankokban. Országszerte nagy érdeklődéssel várták az új hadikölcsön aláírási felhívását és már eddig is tömegesen érkeztek az előjegyzések a bankokba. Az ötödik hadikölcsönünk a korábbi négy emisszió eredményeit messze felülmúló siker jegyében kerül kibocsátásra.

A hadviselés költségeinek fedezésére a pénzügyminiszter ezuttal — ép úgy, mint az előző hadikölcsönök kibocsátása alkalmával — 6 százalékkal kamatozó járadékkölcsön kötvényeket és ezenkívül — új típus gyanánt — 5 és fél százalékkal kamatozó törlesztéses kölcsönkötvényeket bocsát nyilvános aláírássra.

(Az aláírás időtartama.)

Az aláírás időtartama 1916. november 23-tól december 22-ig bezárólag terjed az eddigi aláírási helyeken. A 6 százalékkal kamatozó járadékkölcsön kötvényei 50, 100, 1000 és 10,000 koronás, az 5 és fél százalékos törlesztéses kölcsön kötvényei pedig 2000, 5000, 10,000 és 50,000 koronás címletekben fognak kiállítani.

(A kibocsátási árfolyam.)

Az aláírási ár: A 6%-kal kamatozó járadékkölcsönkötvény kibocsátási ára: 1. arra az esetre, ha az aláírásakor az aláírt összeg

egész ellenértéke befizettetik a) az 1916. évi november 23-tól december 5-ig bezárólag 97 K 70 fillérben; b) az 1916. évi december 5-ét követő időben 1916. évi december 22-ig bezárólag történő aláírás esetén 98 koronában; 2. ha pedig az alább ismertetendő kedvezményes (részletekben történő) fizetési módozat vétetik igénybe, az aláírás idő egész tartamára 98 K 50 fillérben. — Az 5 $\frac{1}{2}$ %-kal kamatozó törlesztéses kölcsönkötvény aláírási ára minden 100 korona névértékért a következő: 1. ha az aláírásakor az összeg egész ellenértéke befizettetik: a) 1916. november 23-tól december 5-ig 96 korona; b) 1916. december 5-től 1916. december 22-ig 96 korona 25 fillér, ha pedig a kedvezményes fizetési módozat vétetik igénybe az aláírási idő egész tartama alatt 96 K 75 fillér.

Az esetben, ha a 6%-os járadékkölcsönre aláírt összeg 100 $\frac{1}{2}$ koronát meg nem halad, az egész ellenérték befizetendő. A 6%-os járadékkölcsönre 100 koronát meghaladó, valamint az 5 $\frac{1}{2}$ %-os törlesztéses kölcsönre eszközölt aláírásoknál a befizetés részletekben is teljesíthető. Ez esetben az aláírás alkalmával 10% biztosítékképpen leteendő. A részletek a következőképp fizetendők: 25% 1917. január 5-ig, 25% 1917. január 18-ig, 25% 1917. január 27-ig, 25% 1917. február 7-éig.

(A szelvények esedékessége.)

Kamat esedékesség: Az ötödik hadikölcsön járadékkötvényei 1916. november 1-től kezdődőleg és minden év május 1-én és november 1-én lejáró félelvi utólagos részletekben évi 6%-al, a törlesztéses kölcsönkötvények pedig 1916. október 1-től kezdődőleg évi 5 $\frac{1}{2}$ %-kal minden év április 1-én és október 1-én lejáró félelvi utólagos részletekben kamatoznak. A folyó évi október, illetve november 1-től az aláírás napjáig járó folyó kamatok a kötvények aláírási árában már bentoglaltatnak.

(1921. novemberig fel nem mondható.)

A pénzügyminiszterium a 6% járadékkölcsönre fentartja magának azt a jogot, hogy három havi előzetes felmondás mellett, ezt a kölcsönt egészben vagy részben, névértékben visszafizethesse, azonban az esetleges felmondás 1921. november 1-et megelőző időre nem fog eszközöltetni. Az 5 $\frac{1}{2}$ % törlesztéses kölcsön az 1922. évtől kezdve husz megközelítőleg egyenlő évi részletben fog visszafizettetni.

(Kölcsönjegyzés takarékbetétekből.)

A betéti üzlettel foglalkozó intézeteknél 1914. évi augusztus hó 1-je előtt betéti könyvre elhelyezett betétek a kikötött felmondási idő épségben tartása mellett teljes összegükben igénybe vehetők. Kivételt e tekintetben a román betörés által érintett területen szűkező pénzügyintézetek képeznek. Ezek betétjei külön rendelettel megszabott korlátok közt vehetők igénybe.

(Kedvezményes lombard.)

A kibocsátandó kötvények az Osztrák-Magyar Bank és a m. kir. Hadikölcsönpenztár a kötvény lombardirozása mellett a névérték 75%-áig a mindenkori hivatalos váltóleszámitolási kamatlábon, jelenleg 5% kamattal, nyújtanak kölcsönt. Ezek a kedvezmények 1917. évi december 31-ig maradnak érvényben. Az ötödik hadikölcsönnel egyébként mindazok a kedvezmények biztosítva vannak, melyek a negyedik hadikölcsönnel az aláírókat megillették.

Osszeesküvés Bukaresztben.

(Meg akarták ölni Bratianut.)

— Az Aradi Közlöny tudósítójától. —

Amikor Filipescu Miklós halálának híre elérkezett az európai sajtóba, alig egy-két napra rá nyomon követte az a tudósítás, hogy Filipescu, aki Jonescuval együtt a háborús párt látható feje volt, nem természetes halállal költözött el az árnyékvilágból. Gyilkosságot, merényletet említett a tudósítás, csak arról nem sikerült megtudni semmit sem, hogy miért irányult volna a merénylet kizárólag Filipescu ellen?

Most azután a „Petit Parisien” indiszkrétciójából többet sikerült kideríteni abból, hogy mi rejlett a Filipescu halálának ténye mögött.

Filipescut ugyanis nem mérgezték meg, a mint azt az első híradások jelentették, hanem bombamerényletnek esett áldozatul. Azok, akik Filipescut el akarták tenni láb alól, bombát vetettek a lakásába a a szétrobbanó bomba szilánkjai azután annyira megsebesítették Filipescut, hogy sebeibe belehalt.

Amikor a merényletnek híre ment, első dolga volt Bratianunak, hogy minisztertársával, Jonescuval és öccsével, Bratianu Vintiliával bizalmas tanácskozást tartott és a kormány lapjai révén olyan híreket hozatott forgalomba, hogy a merénylet elkövetőit az internáltak között kell keresni. Lényegében azonban úgy állt és áll a dolog ma is, hogy Bratianuék ellen, amint ezt a nyomozás megállapította, összeesküvést szöttek a az összeesküvés szálai sokkal messzebb terjednek, semhogy azt a kormány bármiféle erőszakosságai sikeresen elfojthattá, mert az összeesküvés hátterében ott van a közelégtelenség, a háboru borzalmaiktól való irtózat.

Nem egy-két összeesküvőről, hanem száz meg százzal van szó, akik fejükbe vették, hogy Bratianut és mindazokat, akik Romániát ebbe az öngyilkossággal határos háborúba belelovalták, el fogják pusztítani. Miután pedig Bratianuék népszerűsége szempontjából igen fontos, hogy a központi hatalmak és ezeknek Romániában rekedt alattvalói szerepeljenek a romániai bajok összeségének okozóiként, a miniszterelnök első teendője az volt, hogy az internált ellenséges alattvalókat még szigorubb ellenőrzés alá helyeztette. Ezzel a saját pártbíveit és a mindenre kész mobot akarta megnyugtatni.

A kormány eddig már sok gyanúsítottat elfogatott és kinyomoztatta, hogy az összeesküvés élén egy ügyvéd áll, akinek nevét azonban erősen titkolják. A napokban kezdik tárgyalni az összeesküvők perét. Meg kell említeni, hogy Carp internálását is képes volt a kapkodó kormány az összeesküvéssel kapcsolatba hozni, noha az ősz Carp minden aktív politikai mozgalmától távol áll és az ismert tiltakozáson kívül egyebet nem tett.

Az összeesküvők, mint Párisból jelentik, úgy tervezték, hogy akkor követik el az újabb merényletet, amikor Bratianu minisztertanácsot fog tartani, mert ilyenkor mindazok, akik a háborúban érdekelve vannak, együtt lesznek. A terv azonban hamarabb tudódott ki, illetőleg a Filipescu ellen külön elkövetett merénylet elárulta, hogy egy nagyszabású, mondhatni hazaias irányú politikai összeesküvés tényezeti Románia jelenlegi kormányát. Azóta a kormány valamennyi tagját állandóan detektívek kísérik. Bratianus minisztertársai örökös izgalmak között töltik napjaikat és azóta, hogy a központi hatalmak seregeinek ágyudörgései már a nevezetesebb romániai városokban is hallat-

szanak a a román hadsereg visszavonulását elhazudni már nem lehet, az összeesküvők céljai a közhangulat előtt kevésbé népszerűtlenné. Bratianuéknek tehát ezer okuk van, hogy féltsek az életüket.

Krajovát elérték osapataink.

Berlin, november 21. délután 3 órakor. (Hivatalos.) A nagy főhadiszállás jelenti:

Nyugati harctér:

Rupprecht bajor trónörökös vezértábornagy arcvonala:

Tüzérségünk ellenséges ütegek és támaszpontok ellen, megfigyelésünk szerint jó hatással harcolt. Állásaink az Ancrétól kétoldalt és a St.-Pierrevast erdőben élénk ellenséges tűz alatt állottak. Gyalogsági harc nem volt.

A trónörökös hadcsoportja:

A Champagneban és a Maas területén a nap egyes órái alatt feléledt a tüzérségi tevékenység.

Keleti harctér:

Lipót bajor herceg vezértábornagy hadcsoportja:

Lényeges esemény nem volt.

Károly főherceg vezérezredes arcvonala:

A Ludova területén (az Erdős-Kárpátokban) német vadászok tervszerűen végrehajtottak egy járőrvállalkozást. 40 foglyot szállítottunk be. Az oroszok egy tohermentesítő előretörése a szomszédos szakaszon véresen meghiúsult. Erdély keleti szélén csak kisebb harci események voltak. A német- és osztrák-magyar csapatok Campulungtól északra a románoknak éjjel is megismételt támadásait visszaverték. Az Olt mentén kemény harcban elragadtunk a románoktól néhány fontos helységet és elsáncolt magaslatot. Gyalogságunk Krajova, az első román hadsereg főparancsnokságának eddigi székhelye előtt áll.

Balkán harctér:

Mackensen vezértábornagy hadcsoportja:

Ágyuzástól eltekintve nem volt különös esemény. Constanza és Cernavodát lőtték. Repülőrajaink Bukarest mellett forgalmi telepekre bombákat dobtak.

Macedóniai hadszíntér:

A Presba-tó és a Cserna között az ellenség előcsapatai tapogatózva közelednek a német-bolgár állásokhoz. A Moglena arcvonal egyes helyein erős tüzzel előkészített szerb előretörések meghiúsultak. Az előtört Sturm sikságon felderítő osztagokkal összeütközéseink voltak. Ludendorff, első főszállásmester. (A miniszterelnökség sajtóosztálya.)

Tisztelettel kérjük t. előfizetőinket, hogy a lap kézbesítésére vonatkozó reklamációkat, avagy alakhelyváltoztatást, ugyancsak a lap megrendelését és beszünetését mindenkor a kiadóhivatalai közöljék, (Telefon 151.) mert másutt, pl. a lapkiszámlánál, vagy pénzeszedőnél leadott címváltoztatások elcsúszva, vagy egyáltalában nem jutnak birtokunkba.

Új munkarend

a Marta-gyárban.

(Egyfolytában dolgoznak.)

— Az Aradi Közlöny tudósítójától. —

Magyarország egyik legmodernibbül felszerelt ipartelepén, a Marta aradi automobilgyárban tegnap egészen új, Magyarországon eddig még be nem vezetett munkarend lépett életbe. Ezen a nagy ipartelepen, amelyen most közel ezer munkást foglalkoztatnak, eddig éjjeli és nappali üzem volt. A nappali munka reggel hatkor kezdődött és déli tizenkettőig tartott. A munkások ekkor ebédelni mentek és délután fél kettőtől hatig folytatták a munkát. Az éjjeli üzem este hattól reggel öt óráig tartott és a gyár munkásai felváltva végezték a nappali és éjjeli teendőket. A gyári rend szerint a munkások déli tizenkettő, este hat és reggel öt óra előtt öt perccel abba hagyhatták a munkát, hogy tisztálkodásukat elvégezhessék. Mivel azonban öt perc alatt lehetetlenség a mosdást és a tisztálkodást teljesen elvégezni, a munkások már tizenöt perccel a munkaidő letelte előtt megkezdték öltözetük rendbehozását. Ez természetesen idővesztést jelentett. Az ebédre való hazajárás szintén tetemes időt vonta el, mert a munkások rendszerint igen távol laknak a gyárteleptől és másfél óra alatt lehetetlen volt úgy megtenniük a hosszútutat, hogy meg is ebédeljenek.

A Marta-gyár vezetősége elhatározta, hogy a Németországban már jól bevált, de nálunk még be nem vezetett egyfolytában való munkarendszerrel próbálkozik meg. A régi rendszer szerint a munkások kilenc és fél órai munkát végeztek, az új módszer azonban csak kilenc órai munkát ró rájuk. Ez az új rendszer tegnap lépett életbe és lényege a következő: A munkát reggel hatkor kezdik meg és egyfolytában dolgoznak délután három óráig, ami tehát kilenc órai elfoglaltságnak felel meg. Reggel kilenc óra negyven perckor, husz percre, megszakad a munka, hogy ki-ki elfogyaszthassa a magával hozott és a gyárban könnyen felmelegíthető élelmicikket. Délután három órakor a munkás szabad lesz, elvégezheti napi teendőit, utána járhat a most nehezen megszerezhető élelmicikkének, sőt némi szórakozásra is juthat ideje.

A másik csoport délután háromkor áll munkába és éjjel tizenkét óráig dolgozik; nyolc óra negyven perckor szintén husz percrenyi szünetet kap, hogy étkezhessen. Ezt a 20 percet azonban a gyár nem vonja le a munkaidőből. A gyárban egyébként néhány napon belül kantint is állítanak fel, amelyben normális áron hideg és meleg ételt kaphat a munkás.

Az új rendszer előnye az, hogy a munkások kilenc és fél óra helyett csak kilenc órát tartózkodnak a gyárban és ebből is csupán nyolc óra negyven percet dolgozik és így elég ideje van a fáradsalmakat kipihenni. A gyár vezetősége azt tapasztalta ugyanis, hogy a régi gyakorlat mellett a munkások az éjszakai munka után nem tudták magukat kellően kipihenni, mert erre nem állott elég idő rendelkezésükre. Másik előnye az, hogy ezután éjjel tizenkettőtől reggel ötig szünetelni fog az üzem, ami a vállalatra nézve számottevő megtakarítást jelent világító és tüftanyagokban. Ennek a kezdeményező lépésnek fontos szociális jelentőségét tehát lehetetlen elvitatni.

Arad gyásza.

— Az Aradi Közlöny tudósítójától. —

Éjjel fél tizenkettőkor terjedt el Aradon öfelsége halálának híre. Az Aradi Közlöny rendkívüli kiadását széthordták a kávéházakba, vendéglőkbe, melyeket főleg katonatisztek népesítettek be. Néhány pillanat alatt minden nyilvános helyen megrendülve adták tovább a lesújtó hirt:

— Meghalt a király!

A muzsikaszó rögtön elnémult, a közönség csoportokba verődött össze, sokakra egészen váratlan volt a gyászhir, mert a lapokban megjelent buletinek nem árulták el, hogy a katasztrófa ilyen fenyegetően közel áll. Részleteket kívánt volna tudni mindenki. A lapok szerkesztősegeinek telefonja a késő éjjeli órák dacára valóságos ostromot állott ki.

Mire éjfél utótt az óra, magára öltötte a gyász első képét Arad. Vendéglők, kávéházak kiürültek, lecsavarták a villanylámpákat s a záróra beállott önként.

A nagy gyász holnap borul rá a városra. A színházban és a mozgószínházakban a temetés napjáig nem lesz előadás. A város és a vármegye hivatalosan fogják megállapítani a gyász külső formáját. A temetésen mindkét törvényhatóság képviseltetni fogja magát.

A kaszárnyákban a király halálát nyomon követi a katonaság felesketése. Ugyanez az ünnepélyes aktus vonul majd végig az összes frontokon.

Es fekete gyászt ölt a kettős monarchia minden népe, mert meghalt a legnemesebb koronás fő, a világ legtiszteltebb, leggavallé-
rabb uralkodója, népeinek oltalmazója, atyja. Meghalt a király!

Belső és külső hadterület Erdélyben.

— Az Aradi Közlöny tudósítójától. —

A belügyminiszter tegnap a következő táviratot intézte Varjassy Lajos polgármesterhez:

6633—1916. számú körrendeletem kapcsán azonnali további intézkedés vegett értesítem, hogy a magyarországi hadművelleti terület határvonalai a következőképen módosítottak:

I. A belső hadművelleti területhez tartoznak:

Az északkeleti hadszíntéren Máramaros és Besztercenaszód vármegyék. Külön katonai engedélyek kiállítására jogosult a „legmagasabb parancsnokság” (tábori postaszám 191.)

A keleti hadszíntéren Marostorda vármegyéből a felsőrégeni és alsórégeni járások, Csik-, Háromszék-, Brassó-, Fogaras- és Szabvármegyék, Hunyadvármegyéből a szászvárosi járás a Piski—Alvinc vasuti vonal kivételével, továbbá a petrozsényi, puji és hátszegi járás; Krassószörény vármegyéből a karánsebesi, teregovai, orsovai, bozovicei és ujmoldovai járások. Külön katonai engedély kiállítására jogosultak a „legmagasabb parancsnokságok” marostordavármegyei felső és alsórégeni járások, Csikvármegye és Háromszékvár-

megye északi területére, tábori postaszám 170; az egyéb hadművelleti területre postaszám 411. és ezenfelül a Budapesten, Temesváron és Nagyváradon levő „Passierscheinstelle.”

II. külső hadművelleti területhez tartoznak:

Az északkeleti hadszíntéren a belső hadművelleti terület határvonala a külső hadművelleti terület határvonalával összeesik.

A keleti hadszíntéren Szolnok-Doboka, Kolozs, Torda-aranyos vármegyék többi járásai, Udvarhely, Nagyküküllő, Kisküküllő, Alsófehérvármegyék, továbbá Hunyad és Krassószörény vármegyék többi járásai; Temes és Torontál vármegyék.

Külön hangsúlyozom, hogy ezen hadművelleti területi beosztás a mögöttes országrészekben elhelyezett erdélyrészi menekültek visszatérésére nézve kiadott és az ezen rendelkezésekkel kapcsolatban tett intézkedéseket nem érintik.

IRODALOM ES MŰVESZET.

Színházi műsor:

Serdán: *Három a kis lány* operett, C. bérlet.

Csütörtökön: *Névtelen asszony* színmű, A. bérlet.

Pénteken: Uj betanulással először: *A szultán* operett, B. bérlet.

Szombaton délután fél négy órakor, fél helyárrakkal ifjusági előadás: *Az iglói diákok*, diákoperett.

Este nyolc órakor rendes helyárrakkal: *A szultán* operett, C. bérlet.

* A rendőrtisztviselők jótékony célú hangversenyére jegyek a Scherhag H. és fia cégnél a mai naptól kaphatók. A jegyek ára 12, 10, 8, 6, 5, 4, 3 és 2 korona. Felülfizetések a jótékony célra való tekintettel köszönettel fogadtatnak és hirtapilag nyugtáztatnak.

* A színház hírel. *Három a kis lány* és *Névtelen asszony*. A szezonnak ez a két tartalmas darabja, amelynek mindegyike külön-külön óriási sikert aratott, egyetlen héten sem hiányozhat a műsorból. Így tehát szerdán *Három a kis lány* Horváth Micivel, holnap csütörtökön a *Névtelen asszony* kerül színre a már ismert elsőrangú szereposztásban. — *A szultán*. Verő György kitűnő operettje, mely évek óta nem volt műsoron, pénteken teljesen új betanulással először kerül színre. Van tehát ismét egy operett, amelynek betanulásával a társulat hasznos munkát végzett. Pompás szöveg és végtelen kedves zene, ez dominálja a *Szultán* operettet, melyben Z. Váradi, Margit, Horváth Mici és Járai Böske játszik a főszerepeket, míg a férfiak közül Várnai, Győző, Járai S. és Polgár S. vesznek részt. A szultán egymásután három estén marad műsoron. — *Ifjusági és népies előadás*. Szombaton, 25-én lesz a legközelebbi ifjusági előadás. Színre kerül Farkas Imre dr. poetikus diákoperettje, az Iglói diákok. Részt vesz benne az egész személyzet.

* A Nyugat szépirodalmi, kritikai és politikai folyóirat november 16-i száma a következő nagyrészt aktuális és igen érdekes tartalommal jelent meg: Návay Lajos: A közéletmezés körül. Schöpplin Aladar: Vargha Gyula. Tóth Árpád: Versek. Laczkó Géza: Az estély. (Novella.) Bartalis János: Versek. Szabó Dezső: Az elfelejtett arc (Novella.) A politika mögött: Gellért Oszkár: Bethmann-Hollweg új érvel. Fenyő Miksa: A lengyel királyság. Ambrus Zoltán: Háborús jegyzetek. Fenyő Miksa: „Far-

sang.” Havas Gyula: Versek. Figyelő. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Vilmoscsászár-ut 51. szám. Előfizetési ára: Egy évre 28 K. Félévre 14 K. Egyes szám ára 1 K 4f fillér. Megjelenik minden hónap 1-én és 16-án. Mutatványszámot kívánatra díjtalanul küld a kiadóhivatal.

* Kölsönkönyvtár. Ujdonságok Kerpelnél.

MOZGOKEP SZÍNHÁZ.

Karthausi.

(Báró Eötvös remeke, bemutatja az Uránia színház.)

Eötvös bárónak nagy magyar regényét, melyet a humanista világ felfogás a maga büvös szépséges levegőjével hatott át, tegnap új életre keltve filmen kapta a közönség. A film ime tisztán és elvitáztatlanul a magyar irodalomért dolgozik s ha minden film ilyen magasrendű igazán értékes dolgokat hozna: hamarosan nem volna szükség semmi cenzurára. Művészi kezek, tudós emberek kifinomult ízlése klasszikussá teszik a mozit, ha ilyen csodás szép dolgokat alkotnak, mint a mai kép.

Őszintén és tulzás nélkül állapítjuk meg: hogy nem láttunk ennél tökéletesebb magyar filmet. Sőt merjük állítani, hogy az Alagut óta még külföld sem produkált ilyen: abszolút értékű, magas nivójú. Hiszen amit eddig irtunk a magyar ember lelkességével, de a tiszta meggyőződés parancsára tettük és ha a legválogatottabb jelzők özőnével is parázmán bannánk még mindig nem mondottuk volna el azt, mit ez a film megérdemel. S a közönség, mely rajongója a régi, szép magyar írásoknak, amely egy meghatóan érzékeny elbájoló téma mellett művészi élvezetet akar látni: ma megmutatta, hogy a Karthausit nem felejtette el.

A száz év előtti kor élénkül meg előttünk friss irodalmi tisztaságában e regény meséjében. A nemes ifjú, a ki szerelme miatt elkárhozik a gyönyörök városában. A féjdalomnak, lemondásnak kötetnyi szövege, abandalító, klasszikus veretű, egyszerű és mégis fenséges költeményét látjuk a filmen. Pazar a rendezés, mesés a fotográfia és Fényes Annus, Goth Annie kitűnő szerepükben. Az Uránia ismét csatát nyert, olyan diadalnal, melyet tőle semmiféle verseny, vagy rosszakarat el nem vitathat. Ilyen képeket szabad kevésbé modern színházban, kisebb környezet mellett is bemutatni, mégis kulturumunka az, amit végez. Letesszük az elismerés feltételül megérdemelt babérját a vállalat előtt és hisszük, hogy a közönség elismerésével ezen dícsőretünk szankcionálva van.

* A fekete huszár a jelenkor legesodásabb háborus slágere, Harry Piel világhírű műve legközelebb az Erzsébet-mozgószínházban kerül bemutatásra.

AZ ARADI KOZLONY telefonos táblája:

Szerkesztőség (éjjeli-műsor)	1-257
Szerkesztőség (csak éjjeli-műsor)	1-257
Előfizetési iroda	1-257
Postai és hirdetés osztály	1-257

HIREK.

—

A király halála és a háború vége. Amióta a háború kitört, egyre-másra jelentek meg különböző jóslatok, amelyeknek a legnagyobb része azzal a kérdéssel foglalkozott, hogy mikor lesz vége a háborúnak? E jóslások között a legfeltűnőbb és legérdekesebb minden bizonnyal Madame Thebesnek, a hírhedt párisi jósnőnek a jóvendőlése volt, melyet annak idején az *Aradi Közlöny* is reprodukált. Ez a jóslás 1915 május havában történt. Legfontosabb kijelentése az volt, hogy ennek a rettenetes vérzivatarának, amely most a világot dúlja és amely annyi könnynek és fájdalomnak lett forrása: egy ki magasló nagy férfunak hirtelen halála fog váratlanul véget vetni. A jóslatokban nem bizunk, a jósnőkben még kevésbé s azt sem tudjuk, hogy éppen erre a megrendítő eseményre gondolt-e Madame Thebes, amely ma gyászba borította a kettős monarchiát, de egészen bizonyos, hogy ennél a halálesetnél megrendítőbb s a mi nemes uralkodónknál kimagaslóbb férfi halála egykönnyen el sem képzelhető. Mindenesetre vigasztalás volna, hogy ha az összes elhangzott jóslatok közül az egy beteljesednék s ennek a nagy fájdalomnak keresztjét rejtő háborúnak ez az esemény vetne véget.

Beteg a görög király. Genfből jelentik: Athéni hírek szerint a görög király újból megbetegedett.

Lloyd George élelmezési diktátor. Hágából jelentik: Londoni távirat szerint Lloyd Georget élelmezési diktátornak nevezték ki. Lloyd George már át is vette hivatalát és kijelentette, hogy ez a legnehezebb feladat, melyet ebben a háborúban reá bízta.

Előléptetések a hálezred tisztikarában. A Katonai Rendeleti Közlöny legutóbbi száma a következő 33-ik gyalogezredbeli tisztek előléptetését közli:

Otelsége 1916. november 1. ranggal őrnagygyá nevezte ki: Lukács Sándor kapitányt; századossá: Horák Vilmos és Scheller Imre főhadnagyokat;

főhadnagyokká: Grubic Lázár hadnagyot a tényleges szolgálatban, Suhajda Béla, Rátky Frigyes, Zeisler Sándor, Dömötör László, Kovács Antal és Himberegger Rudolf hadnagyokat a tartalékban.

Kinevezte továbbá a király Junker Valentin 33-ik gyalogezredbeli aluztetet számvivő hadnaggyá.

A trónörökös hadikölesön jegyzése. Budapestről jelentik: Károly Ferenc József trónörökös a magyar és az osztrák hadikölesönre egyenként fél-fél millió koronát jegyzett.

A miniszterelnök Bécsbe utazott. Budapestről telefonálja tudósítónk: Tisza István gróf miniszterelnök a mai minisztertanács után, még mielőtt a király haláláról értesült volna, elhatározta, hogy Bécsbe utazik. A gyász-hír még Budapesten érte utól a miniszterelnököt, aki az éjjeli vonattal Bécsbe utazott.

Eltűntetett levelek. Az utóbbi időkben tömegesen érkeztek a panaszok az aradi postahivatalhoz a levelek rendetlen kézbesítése miatt s nem egy panasz hangzott el amiatt, hogy fontos üzleti és egyéb levelek egyáltalán nem kézbesítettek. Burger György postafőnök több ízben mondotta el, hogy a kézbesítésért már nem felelős, mivel azt kivették a régebbi postások kezéből s fiatal suhancokat alkalmaztak helyükbe. Így történhetett azután az, hogy oly sok fontos levél tűnt el a kézbesítők kezén. Néhány nappal ezelőtt sikerült az aradi rendőrségnek helyes nyomra akadni, amennyiben Kovács detektív a városliget mögött elhúzódó Élővizsatorna iszapjában egy csomagot látott heverni. Kiemelte s nagy meglepetésére mintegy 400 darab kézbesítetlen levelet, köztük sok tábori lapot talált benne. A detektív erőlyesen

nyomoz az irányban, hogy vajjon ki dobta el a leveleket. Igen valószínű, hogy az újonnan alkalmazott gyermek-postások adtak tul rajtuk, hogy kevesebb dolguk legyen.

Barth Lajos az aradi hadijótékony szolgálatában. A háború első napja óta járja a monarchia nagy városait a világ legesodálatsabb autogramgyűjteményének a *World*-nak irigylet tulajdonosa, hogy páratlan könyvét a háború sújtotta szerencsétlenek nyomorának enyhítésének szolgálatába állítsa. Az *Aradi Közlöny* a múlt héten írta meg, hogy Barthnak milyen nagy sikere volt művel Zágrábban, ahol Skerlec Iván báró horvát bán vendége volt. A mester ma Aradra érkezett, hogy két év óta hatalmasan bővült csodakönyvét ismét egy hadijótékony cél szolgálatában bemutassa.

Mindenki keresse fel Fischer Simon Nagyáruházát a Szabadság-téren. Trikók, harisnyák, férfi ingek, kalapok nagy választékban, gyermek-kocsik gyári raktáron. 5628

Karácsonyi zene-albumokra előjegyzést elfogad Kerpel könyvkereskedése. 3549

Harisnyákat, toflett szappanokat, kefé-árut, erszényeket, reticulókat, dohánytárcákat, kiváló minőségben árusít Grünwald és Moskovitz cég Aradon, József főherceg-ut 1. szám alatt (Városházával szemben.) 2025

Divatterem áthelyezés. Brüll Nővérek női divattermüket Csiky Gergely-utca 9. szám alá helyezték át. 5745

Erdélyi előfizetőinkhez. Tisztelettel kérjük azokat az erdélyi előfizetőinket, akik otthonukba visszatértek, tudassák e körülményt a kiadóhivattal, hogy a lapot folytatólag küldhessük b. címükre.

A kiadóhivatal üzenete. A kiadóhivatal felkéri a t. előfizetőket, hogy az esetben, ha az *Aradi Közlöny* valamelyik száma nem érkezik meg a szokott időben, úgy jelentse be ezt a körülményt annál a postahivatalnál, amely a lapot kézbesíteni szokta. A postahivatal az *Aradi Közlöny* kiadóhivatalát a hiányról azonnal értesíti. Ez a hivatalos értesítés korábban jut a kiadóhivatalhoz, mint az előfizető panasza.

Magyar gyógyborok

Kitűnő minőségű hegyaljai fehér édes borral készítve.

Vasas chinabor. Elsőrangú minőségű, vérképző gyógybor, vérszegények, lábadozók, sápkóros gyermekek részére kiváló erősítő szer. Benne a chinin- és vas nagy gyógyereje kiválóan érvényesül. Kis palack ára: 2 korona 80 fillér. Nagy palack ára: 4 korona.

Condurongó bor. Kiváló gyomororvosi szer, linom fűszeres ízű, szonigó, a gyomorra és vesékre jótékony hatást gyakorló gyógybor. Gyomororvosságok részére és ott, ahol a condurongó kéreg javára van. Egy palack ára: 3 korona.

Pepsin bor. Egyesíti a pepszin és a sósav jó tulajdonságait és kiválóan alkalmas a most nehezen beszerezhető Acidoi pepszin helyettesítésére. Gyenge emésztésnél igen ajánlható. Egy palack ára: 3 kor. 60 fillér.

Kapható a készítőnél:

1845

Rozsnyay Mátyás gyógyszer-tárában Arad, Szabadság-tér.

ARADI NYOMDA R. T.

ARAD,

József főherceg-ut 22. szám.

TELEFON 151. SZ.

A nyomda

készít mindenféle üzleti és egyéb nyomtatványt és pedig:

levélpapírt,	árjegyzéket,	valamint:
borítékot,	levelezőlapot,	eljegyzési értesítőt,
számlát,	továbbá:	esküvői meghívót,
memorandumot,	falragaszt,	névjegyet,
jegyzéket,	rőplapot,	gyászjelentést,
cégekártyát,	könyvet,	belépti jegyet, stb.

izléses és csinos kivitelben, méltányos árban.

A könyvkötészet

elvállal a szakmába vágó munkát olcsó és jó kiállításban.

Használt ólom megvételre kerestetik.